SON ŞEHBENDER

MÜFTÜOĞLU AHMET HİKMET

TAHSİN YILDIRIM

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1580
KÜLTÜR SERİSİ: 901

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-996-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Damla Acar

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 12531 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tahsin YILDIRIM, 1972 yılında Kayseri'de doğdu. Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını tamamladı.

Sarıklı Türkçü; Halim Sabit Şibay, İmparatorluktan Cumhuriyete Bir Mebus: Hüseyin Avni Ulaş, İşgal, Feryad ve Direniş, Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri, Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız, Şehzade Yusuf İzzettin Efendi, Türk Edebiyatında Müstear İsimler, Millî Mücadele'de Mehmet Âkif, Osmanlının Peygamber Aşkı, Hatıralar ve Fikirler Etrafında Mehmet Âkif'i Anlamak, Osmanlı Padişahlarının Manevi Dünyası, Besteleriyle İstiklal Marşı'nın Hikâyesi telif eserlerinden bazılarıdır. Telif eserlerinin yanında neşre hazırladığı kitapları ve çeşitli süreli yayınlarda yayımlanmış yazıları da bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 15
GİRİŞ 21

HAYATI

Doğumu 29
Fizikî Özellikleri 30
Karakteri 31
Tanıyanların Kaleminden Ahmet Hikmet 33
Hatice Suat Hanım 34
Fatma Nerîme Hanım 35
Dahil Olduğu Cemiyetler 36
Aldığı Görevler 38
Ülkeye Dönüşü 39
Mütareke Döneminde Siyasi Partiler 40
Siyasete Giriş 41
1919 Seçimleri 44
Halife Abdülmecit Efendi'nin Başmabeyincisi 46
Hastalığı ve Son Anları 47
Vefatı: "Muzdaripler için ölüm saadettir" 49
Mezarı Başında: "*Mezaristandan Çıkış Mezardan Çıkar Gibi*" 52
Mezar Taşı 54
Son Saat Gazetesinin Azizliği 55

EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Edebî Şahsiyeti 59
Kullandığı Müstear İsimler 60
Eserleri 61
Servet-i Fünûncu mu Milli Edebiyatçı mı? 63
Dil Anlayışı 65
Üslûbu 69
Romancılığı 70
Hikâyeciliği 71
Tiyatroya Bakışı 74
Akim Kalan Bir Projesi 75

DÜŞÜNCE DÜNYASI

Din Anlayışı 79
Milliyetçiliği 81
Eserlerine Yansıyan Milliyetçiliği 84
Vatan Anlayışı 86
Süreli Yayınlarda Yer Alan Dikkat Çekici Düşünceleri 88
a. Milli Kıyafetimiz Şalvar 88
b. Milli Müzik Aletimiz Davul, Zurna 89

PEŞTE GÜNLERİ

Tuna'nın İncisi Budapeşte 93
Peşte'de Hayat 95
Budapeşte Günleri 97
Türkçü Oluşumlarda İlk Adımlar 99
Öncü Bir Kuruluş: Türk Derneği 101
Budapeşte'de Turancı Faaliyetler 103
Macar Doğu Kültür Merkezi 106
Türk Derneği Budapeşte Şubesi 107

SON ŞEHBENDER

Son Şehbender 113
Denge Politikası 115
Dostluğun Alamet-i Farikası Nişanlar 117
Kültür ve Sanat Hâmisi 120
Kitap Kurdu Bir Konsolos 122
Budapeşte'de Türkçe Dersleri 125
Macar-Türk Mektebi 128
İttifakın Hatırası: Sultan Beşinci Mehmet Caddesi 132
Macar Kardeşler Caddesi 133
İslam'ın Resmî Din Olarak Kabulü 137
Macaristan'da İslam Dininin Kabulüne Dair Kanun 141
Ahmet Hikmet'in Kanun Hakkındaki Kanaatleri 143
Peşte'ye Cami Yaptırma Çabaları 144
Eserlerinde Cami 149
Acıyı Paylaşmak 150

GÜLBABA'NIN GÖLGESİNDE BİR KONSOLOS

Gülbaba'ya Dair 155
Gülbaba Türbesi 156
Gülbaba'nın Gölgesinde Bir Konsolos 158
Rıza Tevfik'e Gülbaba Mektupları 163
Kanunî'nin Türbesini İhya Çabası 166

USTAYA ÇIRAK

Enis Behiç Bey 173
Çanakkale Cephesi Edebî Heyeti Üyesi Enis Behiç 173
Usta'ya Çırak 174
Enis Behiç'e Göre Ahmet Hikmet 175

MACARİSTAN'DA TÜRK TALEBELERİ

"İrsâl-i şâkirdân be-cânib-i Avrupa" 179
Avrupa'daki Türk Talebeler 182
Hangi Talebe Avrupa'ya Gitmeli? 184
Macaristan'daki Türk Talebeler 186
Macaristan'a Kimler Gitti? 191
Vatan Savunması İçin Tahsilini Bırakan Talebeler 194
Macaristan'a Gönderilen Kırımlı Talebeler 196
Ahmet Hikmet ve Talebeler 198
Macaristan'da Tahsil Gören Türkler, Mezunîn Cemiyeti 199
Askerlikten Kaçan Talebeler 201
Düelloya Davet Edilen Konsolos 204
Hafızlıktan Operete: Cemal Sahir 209
Feridun Bey'in Vasiyeti 211

ORTAK MAZİNİN İKİ EVLADI: TÜRKLER VE MACARLAR

Macarların Kökeni 215
Türkler ve Macarların Tarihî İlişkileri 216
Bosna Hersek'in İlhakı 217
Macarların Türklere Bakışı 218
Türk ve Macar Ortaklıkları 222
Türkçe ve Macarcada Ortaklıklar 224
Ahmet Hikmet'e Göre Türkçe ve Macarcanın Ortaklıkları 229
Ahmet Hikmet'in Eserlerinde Macarlar 231
Türkçeye Hizmet Etmiş Macarlar 236
Tarım ve Hayvancılık 238
Tarım Müzesi Kurma Girişimi 239
Yemek Kültürü 240
El Sanatları 241
Mimarî Eserler 242
Edebî İlişkiler 242
Müzik Sahasındaki İlişkileri 244

ASKERÎ YARDIMLAR

93 Harbine Destek 249
Çanakkale Zaferinin Peşte'deki Yankısı 250
Kut'ül-amare Zaferi'ne Tezahüratlar 254
Galiçya Cephesi 255
Cephedeki Macarlar 255
Peşte'de Tedavi Gören Askerler 257
Peşte Hastanelerinde 260

MADDİ VE MANEVİ DESTEKLER

Macarların Hilal-i Ahmer'e Dair Faaliyetleri 267
Farklı Yardım Şekilleri 271
Sağlık Alanındaki Yardımlar 272
Peşte'de Sergiler 274
Yardım Toplama Vesilesi Konserler 277
Hurdacıdan Zafer Çıktı! 279

EKONOMİK İLİŞKİLER

Osmanlı-Macaristan Ekonomik İlişkileri 283
Ticareti Artırma Çabaları 287
İane İğneleri Macaristan'dan 290
Uçak Fabrikası Kurma Teşebbüsü 291

SONUÇ 295

EKLER

Bir Temenni 301
Osmanlılar ve Macarlar 304
Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar 306
Türk ve Macar Dilleri I 312
Türk ve Macar Dilleri II 317
Türk ve Macar Dilleri III 323
Türk ve Macar Lisanları Hakkında Tecrübe 327
Macaristan Tac-ı Hükümdarîsi 343
Müsteşrik Vambéry 349
Ninelere 356
Memlekete Sahip Olmak İçin 359

KAYNAKÇA 363
DİZİN 389

ÖN SÖZ

Mütareke ve Millî Mücadele'nin 100. yılını idrak ettiğimiz şu günlerde, ülkemizin kara ve deniz sınırlarında ciddi gelişmeler yaşanıyor. "Tarihin tekerrürü"ne fırsat vermeyecek şekilde ibret almayı öğrendik mi bilinmez, fakat bundan bir asır öncesi aydınlarının fikri mirasından faydalanmak için bugün karşımızda önemli nedenler var. Trablusgarp, Balkan Savaşları'nın ardından Birinci Dünya Savaşı ve nihayet Millî Mücadele yıllarını yaşayan Osmanlı aydınları, türlü buhranlardan kurtuluş çareleri konusunda da fikir yürütmüşlerdir. Sayıları bir hayli kabarık bu aydın zümre içerisinde Ahmet Hikmet Müftüoğlu, nedense bir iki eseri dışında pek gündeme gelmeyen şuurlu ve sorumlu mütefekkirlerimizdendir. Sadece yazar olarak değil, önemli görevler üstlenen Ahmet Hikmet, diplomat tarafıyla da üzerinde konuşulması gereken yazarlardandır. Servet-i Fünun döneminin de ciddi bir tanığı ve edebî birikimiyle sonrasında kendisine yeni ve farklı bir mecra açmış Türkçü bir aydındır.

1870'te İstanbul'da doğan son Budapeşte Şehbenderi Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey ya da bilinen adı ile Ahmet Hikmet Müftüoğlu aslen Moralı olup dedeleri ulemadandır. Dedeleri uzun yıllar müftülük yaptıklarından torunlar Müftüoğlu lakabıyla anılır. Babasının erken vefatından dolayı sıkıntılar yaşayan Ahmet Hikmet, ağabeyinin desteğiyle Galatasaray Sultanisi'nde (Lisesi'nde) okumuştur. İlk yazılarını Galatasaray Sultanisi'nde iken yazmaya başlayan Ahmet Hikmet okulun oluşturduğu kültür-sanat ortamında devrin önde gelen edebiyatçıları ile tanışmış, onlardan istifade etmiştir.

1889'da devlet memuriyetine başlayan Ahmet Hikmet, Osmanlı hariciyesinde farklı yer ve görevlerde bulunmuştur. 1889'da Hariciye Nezâreti Şehbenderlik Hizmetleri Kaleminde stajyer memur olarak hariciyeye intisap etmiş, 1893'te ilk yurtdışı görev yeri olan Marsilya'da daha sonra da Peşte, Viyana ve Berlin gibi şehirlerde görev yapmıştır. 1898'den 1908'e kadar Galatasaray Sultanisi'nde ede-

biyat öğretmenliği yapmış, ardından Darülfünun'da edebiyat tarihi dersleri vermiştir. Memuriyeti sırasında kültür, sanat ve edebiyat sahasında da varlık göstermiştir. Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul'a dönmüş ve Cumhuriyet'in ilanından sonra da çeşitli üst düzey görevlerde bulunmuştur. 19 Mayıs 1927'de İstanbul'da vefat etmiştir.

II. Meşrutiyet sonrasında yükselen Türkçülük cereyanının savunucuları arasında yer alıp Türk Derneği, Türk Ocakları, Türk Bilgi Derneği ve Türk Yurdu gibi yapılarda fiili görev almıştır. Türk ve Macar tarihleri ve ilişkilerini ilmî bir şekilde inceleyerek bu konuda birçok kurmaca ve önemli makaleler kaleme almıştır. Türkler ile Macarlar arasında, binlerce yıldır farklı zaman ve mekânlarda kurulan çeşitli irtibatlar sayesinde artan münasebet ve tesirlerin yansımasını, kültür, müzik, masal, edebiyat ve dilde gören Ahmet Hikmet bunları dikkate alan faaliyetler yapmıştır.

Ahmet Hikmet'in en önemli görevi, Birinci Dünya Savaşı yılları gibi kritik bir dönemde Osmanlı'nın müttefiki Avusturya-Macaristan'da Budapeşte şehbenderliği olmuştur. Savaş ortamında hem bir ülkeyi temsil etmek hem de bu nazik zamanda vazifeyi hakkıyla yapabilmek Ahmet Hikmet'i hem yormuş hem de ona farklı kapılar açmıştır.

Türkler ve Macarların birlikte geçirdikleri zamanlarda iki tarafın her alanda ortaklıkları artmış, köklü değişimler yaşanmıştır. Bu ortaklıkları birlikteliğe vesile kılmak isteyen Ahmet Hikmet Macaristan'da Türk milletini temsil etmiş, Türk-Macar dostluğunun gelişmesi için çabalamış; kültür, edebiyat ve tarih sahalarında paha biçilmez çok eser kazandırmıştır. Budapeşte'de Türk-Macar dostluğunun pekiştirilip geliştirilmesi için çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Macaristan'da İslam'ın resmî din olarak kabulü, orada bulunan Gülbaba Türbesi'nin ihyası, Anadolu'dan gelen talebelerin nitelikli bir eğitim alması için kapıları zorlaması ile hafızalarda yer etmiş ve tarihe mal olmuştur.

Ahmet Hikmet'i, Budapeşte Şehbenderliği yıllarında yaptığı faaliyetleri ve o dönemdeki Türk-Macar ilişkilerini merkez aldığımız çalışmamızda onun hayatı, sanatı, eserleri, Peşte yılları, ortak mazinin iki evladı Türkler ve Macarların ortaklıkları ağırlıklı olarak dönemin kaynakları esas alınarak ortaya konmuştur. Gerek Ahmet

Hikmet'e dair gerekse konu ile ilgili diğer kaynaklar taranmış, dönemin süreli yayınlarında kalan birçok yazı ve yeni bilgiler gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunlar arasında, süreli yayınlarda yer alan ve bugüne bakan kıymetli makaleleri tespit edilip Latin harflerine aktarılarak ilk defa okura sunulmuştur.

Kitabın yazım sürecinde yardımlarını gördüğüm İsmail Toluay, Yasin Beyaz, Şaban Özdemir, Necati Tonga, Ubeydullah Kısacık, Mehmet Ruyan Soydan, Turgay Anar, İbrahim Öztürkçü, Selçuk Karakılıç beylere ve özellikle bu süreçte her türlü kahrıma katlanan aileme teşekkür borçluyum.

Kitabın kültür hayatımıza faydalı olması en büyük temennimdir.

Tahsin Yıldırım
Çamlıca / 14 Ağustos 2020

GİRİŞ

Irkî bağ, tarihî bağ ve ortak çıkarlardan dolayı birbirlerine bağlanan Türkler ile Macarların halk ve devlet seviyesinde binlerce yıla dayanan ilişkisi, tanışıklığı, rabıtası olduğu ilmî bir hakikattir.

Avrupa'ya göçüp Karpat Havzası'na yerleşen Macarlar, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra milliyetlerini geri planda tutmuş, kendilerini Avrupa'nın doğuya açılan kapısı ve Hristiyanlığın koruyucusu olarak görmeye başlamışlardır. Ahmet Hikmet'in ifadeleriyle;

> Osmanlılar Anadolu'ya geçen ilk Türkler olmadıkları gibi Macarlar da Macaristan'a geçen ilk Ural-Altaylar değildirler. Attilâ, Arpad Türkleri ve Avarlar Macarlardan evvel Macaristan'a göçmüşlerdir.
>
> Bin seneyi mütecaviz zamandan beri müşterek vatandan ayrıldıktan ve on birinci asr-ı Miladîden itibaren kan ve ateş işkenceleri altında Hristiyan olmaya icbar edildikten[1] ve bir taraftan Slavların diğer taraftan Cerman ve İtalyanların istila ve hicret selleri altında bunaldıktan sonra, bu Türklerin bu kadar da reng-i aslîlerini muhafaza etmeleri şâyân-ı hayrettir. Mütemâdiyen papaların Latin lisanını din yaldızı altına kabul ettirmeleri diğer taraftan İtalya'yı İtalyalı Anju Hanedanı'nın birçok İtalya muhacirleriyle beraber Macaristan'da hükümran olması ve sonra Lüksemburglu Sigismund'un ve Habsburgların Macaristan'a asırlarca hükmeylemeleri ve etraftaki Sırp, Hırvat, Alman, Romen ve İtalyanlarla sıhriyet[2] peyda etmeleri bu Asyalı yeğenlerimizin saf kanına ve öz diline halel getirmiştir.[3]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlara gelişiyle ekonomik hayatta canlılık ve verimlilik hâkim olmuş, bu sayede yeni ekonomik mer-

---

1 Macarlar Çeh papazları telkinatıyla tanassur [Hristiyan] etmişlerdir. Zümre-i ruhaniye Macaristan'da hâlâ ekseriyetle Çeh'tir. [Ahmet Hikmet'in notu]

2 Akrabalık.

3 Ahmet Hikmet, *Türk ve Macar Dilleri I,* Tevhid-i Efkâr *Gazetesi*, 5 Mart 1338 /1922, S. 265, s.3.

kezler oluşmuş, üretim artmış ticaret canlanmıştır.[4] 14. yüzyıldan sonra bu ortamda Osmanlılarla daha sıkı münasebete giren Macarlarla kültürel etkileşim artmış, maddî ve manevî ortaklıklar çoğalmıştır. Ancak Osmanlı'nın Macaristan'ın bir bölümünü fethetmesi ile Türklere karşı olumsuz fikirler belirmeye başlamıştır. Bu dönemde serhatlardaki subaylar ve askerler, Buda'daki paşalar ve Macar beyleri arasındaki ilişkileri konu alan birçok tarihi vesikada döneme ışık tutan önemli bilgilere rastlanmaktadır. Bu vesikalara göre hem Macarlar hem de Türkler karşılıklı olarak kendi yaşadıkları bölgelerinde olup bitenlere, oralara gelen yeni ticaret mallarına büyük bir ilgi göstermiştir. Türk silahları, deri eşyaları, müzik aletleri ve baharatlar, çiçekler Macarlar tarafından özellikle aranan objeler (bitkiler) ve yiyecekler arasında gelmiştir.[5]

Macarlar, Osmanlı Devleti'nin egemenliği döneminde herhangi bir konuda baskıya maruz kalmadığı gibi İslam dinine geçme hususunda bir zorlama da görmemiştir. Dönemin din alimleri devletin Müslümanlara tanıdığı maddî ve manevî ayrıcalıklara rağmen başka dinlere mensup kişileri dinlerini muhafaza ederek kendi yurtlarında yaşamalarını teşvik etmiştir.[6]

Macarlara göre, Türklerin zaferi ve bunun yol açtığı tahribat, Macarların suçlarından ötürü öfkelenen Tanrının onlara kendilerine gelmeleri için verdiği bir cezadır. Tanrı onlara felaketlerle dinini öğretmek istemiş, onların tövbe edip yanlışlarından vazgeçmeleri halinde bağrına basacağından da İncil'de bahsetmiştir. Bu dönemde Türkler hep düşman olarak görülmüştür.

Türkler Viyana Seferi sonrasından başlayan ric'atla Macarlardan uzaklaşmıştır. Coğrafî olarak birbirinden uzaklaşan Türkler ve Macarlar birbirlerini daha iyi anlamak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. 1800'lü yıllardan itibaren birbirlerini tanıtan neşriyatlar yapılması, çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilmesi ya da sosyal hadiselerin yaşanması kısmî bir yakınlaşmayı, birbirini daha iyi tanımayı sağlamıştır. Bu sayede Macarlarda, yenilmiş düşman olan Türklerin

---

4 Emre Güler, "Osmanlı Hâkimiyeti Döneminde Türk-Macar İktisadi ve Kültürel İlişkileri", BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, Haziran 2018, S. 1, s. 3.

5 Emre Güler, agm, s. 3.

6 Emre Güler, agm, s. 5.

kültürel mirası zamanla daha belirginleşmiştir. Bazı ortak kelimeler, kılık kıyafetler, çeşitli yemekler, zurnanın bir çeşidi olan Macar çalgılarından biri olarak kabul edilen tárogató, kopuz gibi müzik aletleri ortaklığın alametleri olarak anılagelmiştir.

Rakozci Joszef, Osmanlı himayesinde *"Erdel Hâkimi ve Engürüs Dükası"* sıfatıyla Macarların özgürlüğü için Avusturya'ya karşı mücadelesinden sonra uğradığı yenilgiyle sığındığı Osmanlı topraklarında vatan özlemi içinde yaşamaktan pek memnun olmadığını dile getirmiştir. Tekirdağ'da iken Kelemen Mikes'e söylediği *"Babam gibi burada ölemem"* sözü onun ülkesine dönmek için sabırsızlandığını ve içinde bulunduğu durumdan bir an önce kurtulmak istediğini hissettiren bir ifadedir. Kaderin garip bir tecellisi olarak Prens Jozsef, Tekirdağ'da değil ama yine bir Osmanlı toprağı olan Rusçuk Çernavoda'da hayatını kaybetmiş ve buraya defnedilmiştir. Osmanlı Devleti, onun ölümünden sonra da Macar mültecilerini himaye etmeye devam etmiş ve her türlü ihtiyaçlarını karşılamıştır.[7] Bu sayede Türklere karşı var olan olumsuz duygular gittikçe zayıflamış, millî bilincin uyanması ile Macarlarda, Türklerle ortak köklerini anımsatan ve eskiden beri var olan düşünceler büyük ölçüde kuvvetlenmiştir.

Osmanlı'nın Balkanlarda söz sahibi olduğu yıllardan sonra Anadolu'ya doğru çekilmesiyle buradaki topraklar birer birer elinden çıkmıştır. Osmanlı'nın son toprak kayıplarından biri de Bosna Hersek'in 1908'de Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı ile olmuştur. Bu ilhak Osmanlılar tarafından öfke ve boykotla karşılanmıştır. Ancak bir süre sonra Balkan Harbi'nde Osmanlı'ya yapılan küçük yardımlar ve daha sonra Macar parlamentosunca İslam'ın yasal din olarak kabulü ortamı yumuşatmış, müttefikliğe evrilen bir sürece girilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olan iki devlet her alanda iş birliğine gitmiş aralarında bir hukuk geliştirilmiştir. Bu ilişkinin ilerlemesi ve kalıcı olmasında Ahmet Hikmet'in çok önemli katkıları olmuştur.

İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde yükselen milliyetçiliğin de tesiriyle aynı kökten geldiği kabulüyle Türkler ve Macarlar arasındaki iliş-

---

7 Meryem Kaçan Erdoğan, "Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi Rakoczi Jozsef", Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler* dergisi, Mayıs 2011, S.23, s. 92.

kiler artmış, dostlukları kuvvetlenmiş, Turancılık akımının etkisiyle de ilişkiler hep canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte aydınlar birbirlerini daha fazla tanımaya başlamıştır. Meşrutiyet Dönemi'nde Türk aydını Macaristan'da meydana gelen siyasî, sosyal olayları, askerî ve iktisadî adımları yakından takip etmiştir. (Bu adımlar) Macaristan'da 1912'de kurulmuş olan *Macar Turan Derneği* ve Macar gazeteleri vasıtasıyla halka yansıtılmış ve Avrupa kamuoyunun Türk milleti hakkında yanlış bilgilendirilmesine engel olunmaya çalışılmıştır. Macar aydınlarının yaptıkları Türkoloji çalışmaları sayesinde karşılıklı bilgi ve fikir alışverişlerinde bulunulmuş, her alanda iş birliği artmıştır. Türklerin Batılılaşma, modernleşme sürecinde ülkenin geçirdiği aşamalar da Türk aydını için bir rehber olmuştur.

Macarlar ile siyasî ve iktisadî manadaki ilişkiler, ideolojik yaklaşımların yanı sıra Macarların tarihi, lisanları, edebiyatları, musikisi, matbuatı, Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri, donanma, ordu, tarım ve çeşitli konulardaki iş birliği ve daha pek çok konu da Türk basınında yer almıştır.

1912'de Budapeşte Başkonsolosluğuna atanan Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Türk-Macar kardeşliğini canlandıran önemli çalışmalarının meyvesini kısa zamanda almıştır. 1915 yılında Macar hükûmetinin Budapeşte'nin en büyük caddelerinden biri olan Museum Körut Caddesi'ne, *"Sultan Beşinci Mehmet Reşat"* adını vermesine karşılık, Osmanlı Devleti 1916 yılında İstanbul'da Fatih'te bir caddeye *"Macar Kardeşler"* adı vermiştir. Osmanlı Devleti, müttefiki Macarlara her türlü desteği ve kolaylığı sağladığı gibi Macarlar da aynıyla mukabele etmiştir. Macar Millî Meclisi de İslam dinini resmen tanımış, Budapeşte'deki Gülbaba Türbesi'nin masraflarını tamamen karşılamıştır. Dostluğun göstergesi olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarında müttefikliğin de etkisiyle İstanbul'da *Macar-Türk Dostluk Cemiyeti*, Şam'da ise *Osmanlı-Avusturya Macaristan Kulübü* kurulmuştur. 1916-1918 yılları arasında İstanbul'da faaliyette bulunan Macar Bilim Enstitüsü ise Türk-Macar kültürel ilişkilerini geliştirmiş, Macar tarihinin Türk-İslam ve Bizans tarihiyle bağlantılı dönemleriyle ilgili tarih ve diğer bilim dallarında araştırmalar yapıp bu sahadaki araştırmacıları desteklemiştir. Bunun sonucunda Macaristan'dan bilim adamları Anadolu'ya gelerek çeşitli konularda araştırmalar yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Türkler ve Macarların

aynı tarafta olması kardeş millet düşüncesini güçlendirerek siyasî ve kültürel alandaki Türk-Macar ilişkilerini geliştirmiştir.[8]

Macar aydınlar da aynı şekilde Türk milletinin geçirdiği tarihi süreç ve devamındaki bağımsızlık mücadelesiyle yakından ilgilenmişlerdir. Macarlar savaş sonrası kendi bağımsızlığını ve topraklarını korumaya çalışırken, Türk milletinin uğradığı işgal ve sonrası gelişmelerle de yakından ilgilenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesi, Macar basınından özellikle *Pesti Hirlap, Magyarsag* gazeteleri tarafından halka duyurulmuştur.[9]

Müftüoğlu Ahmet Hikmet Budapeşte'de Türk-Macar dostluğunun gelişmesi, kalıcı olması adına çalışmalarda bulunmuş, Avrupa'daki bu şehirde Türk'e özgü olan sanatları, kültürü tanıtmaya çalışmıştır.

---

[8] Yücel Namal, *Türk Kaynakları Işığında Türk-Macar İlişkileri (1923-1950)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 26 vd.

[9] Melek Çolak, *Türk–Macar İlişkileri ve Macaristan'ın Türk İnkılâbına Bakışı (1919-1938)*, Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003 Bildiriler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 1256-1259.

HAYATI

Doğumu

Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'in büyük dedeleri Moralı Müftüzâde Hâfız Hacı Ahmet ve onun oğlu Hafız Abdülhalim Efendi'dir. Dedeler Mora'da müftü olduğundan aile *"Müftüoğlu"* lakabı ile anılmıştır. Ahmet Hikmet, bir yazısında lakaplarını alışından bahsetmiş ve imzasındaki karışıklığı önlemek için şöyle bir açıklama yapmıştır: *"Muharririnden 'Hikmet' ve 'A. Hikmet' isimli zevât-ı kirâma nâçiz yazılarımın münasebeti bulunması zehâbına mâni olmak için bâdema ailemin kendisi olan 'Müftüoğlu' lakabının imzama terdifi şâyan-ı af görülür itikadındayım."*[10]

Hafız Abdülhalim Efendi 1821 yılında Mora'nın Yunanlar tarafından işgali esnasında gaz ve reçine ile vahşice yakılarak öldürülmüştür.[11] Bu elim hadise neticesinde Abdurrahman Sami Paşa'dan İstanbul'da destek göreceğini bilen aile İstanbul'a göç etmiştir.[12]

3 Haziran 1870'te İstanbul Süleymaniye'de doğan Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in babası Kapı Kethüdası Yahya Sezai Efendi [?-1877] annesi ise Moralı bir Halveti şeyhinin kızıdır [?-?]. Ahmet Hikmet, evin beşinci çocuğudur.[13]

Yahya Sezai Efendi, Ahmet Hikmet'ten önceki çocuklarının kuşpalazı hastalığından ölmesi neticesinde yaşlılık günlerinde doğan çocuğuna Allah'ın hikmetine mülhem olarak Ahmet Hikmet adını vermiş ve oğlunun doğuşunu şu cümlelerle kaydetmiştir:

---

[10] Ahmet Hikmet, "Türk ve Macar Dilleri II", Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 10 Mart 1338 / 1922, S. 3298/270, s. 3.

[11] Fevziye Abdullah Tansel, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hayatı ve Sanatı", Türkiyat Mecmuası, 1951, S. 2, s. 1-34.

[12] Dr. Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 12.

[13] Âlim Kahraman, "Müftüoğlu Ahmet Hikmet" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, C.31, s.508.

Cenab-ı rabbilâlemin lütuf ve inâyet-i celile-i âsarı olarak bin ikiyüz seksen yedi sene-i arabiyesi şehr-i rebiyülevvelinin üçüncü mübarek Cuma günü akşamı saat on biri iki dakika mürurunda sulb-u âcizanemden bir mahdum-u saadet mersum kademnihade-i âlem şuhud olup ismi Ahmet ve mahlası Hikmet tesmiye kılınmıştır.

Cenab-ı hak etvel-i ömr ile muammer ve her halde cemi' evlad ü müminin ile beraber sulehay-ı salihinden ve ulemay-ı âmilinden ve udebay-ı makbulinden buyura âmin bihürmete seyyidülmürselin.[14]

Ahmet Hikmet, ilkokulu Dökmecilerdeki mahalle mektebinde okumuş, daha sonra Aksaray'da Mahmudiye Vakıf Rüştiyesi'ne devam etmiş ve ardından Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde tahsilini tamamlamıştır. Babasının vefatı sonrasında onunla ağabeyi Ahmet Refik Bey ilgilenmiştir. Rüştiye eğitiminden sonra devam ettiği Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi'nden 1888 yılında mezun olmuştur.[15]

Ahmet Hikmet, Mondros Mütarekesi sonrası ülkeye dönmüş çeşitli üst düzey görevler almış, 1927 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Fizikî Özellikleri

Ahmet Hikmet aldığı eğitim ve terbiyenin yanında diplomat olmasının bir gereği olarak özel hayatında çok düzenlidir. Kılık kıyafeti derli toplu, şık, temiz ve ütülüdür. Ruhunu disipline etmiş bir sanatkâr olan Ahmet Hikmet, evi, eşyaları, çalışma odası, çalışma masası, kütüphanesi, kitapları ile yaşam alanını düzene sokmuş bir kişidir. Ahmet Hikmet yüksek ve geniş alınlı, koyu siyah gözlü, gür ve dış uçları aşağıya doğru kaşlı, orta büyüklükte bir burunlu, siyah gür bıyıklı, kalın dudaklı, siyah saçlı ve esmer tenlidir. Uzun boylu ve geniş omuzludur.[16] Ercüment Ekrem de onu uzunca boyu, yukarıya doğru kıvrılmış siyah bıyıkları, boyun bağı, zarif ve temiz

[14] "Ahmet Hikmet Bey'in Tercüme-i Hali", *Güneş Mecmuası*, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 4.

[15] Turgay Anar, *Penceremden Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Resimli Gazete Yazıları*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2016, s. 11-19.

[16] Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 25.

elbisesi ile hatırlamaktadır.[17] Öğrencisi Abdülhak Şinasi Hisar onu şöyle anlatmıştır:

> Kendisi zayıf, uzun boylu, solgun benizli, iri gözlü, itinalı giyimli idi. Şakaklarındaki saçlar biraz beyazlaşmış olduğu gibi biraz da dökülmüş olduğundan şakaklarının biraz açık görünmesi bir hususiyet oluyordu. Sesi ve telaffuzuyla, her nedense, İstanbullu olduğu duyuluyordu. Onu görüp duyanın bu hususta hiçbir tereddüdü kalmıyordu. Sözlerini acele acele söylerken ellerinin ve kollarının şiddet derecesi de elleriyle kollarının süratleriyle ölçülmüş olabiliyordu.[18]

Karakteri

Ahmet Hikmet, hayattan zevk alan, zarif, herkese iyilik etmeyi seven, dürüstlüğe önem veren, aşırılıklardan, yabancı hayranlığından, züppelikten nefret eden bir kişidir. İnce ruhlu, disiplinli bir kişi olan Ahmet Hikmet *"…güzel ve yüksek fikirlerin serseri ruhlarda yaşayamayacağına kâil"*dir. Ona göre, *"Sanatın valid-i iyilik ve güzellik olduğuna göre sanatkârın nesci de fazilet ve ahlak olmalıdır."*[19] Tabiatla haşır neşir olmayı seven Ahmet Hikmet nadir olarak yetişen çiçekleri yurt dışından getirterek Şişli'deki evinin küçük bahçesine diktirmiş bir çiçek meraklısıdır.

Dinî değerlere son derece saygılı olan ve bunun bir hayat biçimi olduğunu savunan[20] ve bunları tatbik etme çabasında olan, mevlit, ezan ve Kur'an-ı Kerim dinlemekten keyif alan Ahmet Hikmet bayram ve kandil günlerini yakın akrabaları ile geçirmeye özen göstermiştir. Sıkıntılı günlerinde Türk-İslam ruhunun yansıması olan Fatih'in, Aksaray'ın Eyüp'ün manevî ikliminin yoğun olduğu

---

[17] Ercüment Ekrem, "Ahmet Hikmet'e Dair", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 2-3.

[18] Abdülhak Şinasi Hisar, "Ahmet Hikmet," *Türk Yurdu* dergisi, Şubat 1957, S. 265, 2. 21.

[19] Hüseyin Rahmi, "Ahmet Hikmet ve Hususiyetleri", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 10-11.

[20] "Ahmet Hikmet", Millî Terbiye, *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti* mecmuası, Mart 1334/1918, S. 2, s. 49-59.

mekânlarında ferahlamıştır.[21] Bu gezileri esnasında mezar taşlarında veya herhangi bir yerde gördüğü dikkatini çeken beyitleri kaydedip bunlar hakkında derinlemesine düşünmüş ve istifade yoluna gitmiştir.[22] Edebiyat tarihçisi ve Ahmet Hikmet'in mesai arkadaşı Yusuf Şerif, onun ruh dünyası hakkında şu tespitlerde bulunmuştur:

> Her zaman aynı fikirleri aynı hisleri taşımış, aynı fikirlerin, aynı hislerin zaferi için tam bir diplomata yakışacak bir mahviyet fakat sarsılmak bilmez bir iman ve metanetle çalışmış en kara günlerde bile ruhunu şüphe ve tereddüde ısırtmamış, hülasa daima aynı yolun sebatkar yolcusu olmuştur.[23]

"Servet-i Fünûn ailesinin çok nezih ve kibar bir kardeşi" olan Ahmet Hikmet'in kaybı ile Servet-i Fünûn ailesinin çok tenhalaştığını, gidenlerin arkalarında asla silinmez yüksek hatıralar bıraktığını yazan Ahmet İhsan'a göre; *"Ahmet Hikmet tam manasıyla edib ve nezih idi, çok kibar fıtratta idi ve Servet-i Fünûn ailesinin pek mübeccel [yüce] Türkçüsü idi."*[24]

Ercüment Ekrem, onun yaşça kendisinden büyük olmasına rağmen kendisine "*Beyefendi*" diye hitap etmesinden çok etkilendiğini ifade ederek üslubu hakkında şu cümleleri yazmıştır: "*O biraz tokça ve kalınca sesin ahengini hiç unutmam. (…) Babam mevzudan ziyade belki üsluba, ben ise üsluptan fazla herhalde mevzua hayran ve meftun olmuştuk.*" sözleriyle belirtmiştir. [25]

Servet-i Fünûn dergisini uzun yıllar çıkaran Ahmet İhsan, onun yazar kimliğindeki üslubunun yanında, hayattaki nezaketinden şu cümlelerle bahsetmiştir: *"Ahmet Hikmet mümtaz bir şahsiyet idi ve onun en yüksek hassası Recaizade Mahmut Ekrem'i temsil eden hakiki edipliği ve hadsiz nezaketi idi."*[26]

---

[21] Hamit Refik, "Ahmet Hikmet ve Hususiyetleri", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran, 1927, S. 11, s. 10-11

[22] Hüseyin Rahmi, "Ahmet Hikmet ve Hususiyetleri", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 10-11.

[23] Yusuf Şerif, "Ahmet Hikmet", Türk Yurdu Mecmuası, Haziran 1927, S. 30, s. 543.

[24] Ahmet İhsan, "Ahmet Hikmet", Türk Yurdu Mecmuası, Haziran 1927, S. 30, s. 5465-546.

[25] Ercüment Ekrem, "Ahmet Hikmet'e Dair", Güneş Mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 2-3.

[26] Ahmet İhsan, "Ahmet Hikmet", *Türk Yurdu* mecmuası, Haziran 1927, S. 191, s. 546.

Tanıyanların Kaleminden Ahmet Hikmet

Toplum tarafından sevilip sayılan Ahmet Hikmet, dostları ve arkadaşlarınca tarafından hayırla, övgüyle yâd edilmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil, onun için; *"O hem kendi neslini hem kendisinden sonra gelen nesli der-âgûş etmiş azîm ve necip bir sine idi ki, oradan daima bitmez, tükenmez bir feyz ile vatanı için, milleti için, lisanı için berrak ve nezih bir aşk feveran ederdi"* demiştir.[27] İbrahim Alaattin'e göre kuvvetli ve dürüst bir seciyeye sahip olan Ahmet Hikmet, *"çok mütevazı ve kendinden küçüklere karşı dahi riayetkâr bir terbiyeye sahipti."* Tanıyanlara göre o, *"asil ve nezih bir intiba ve bir hiss-i muhabbet ve hürmet"* hissi uyandırmıştır.[28] Talebesi Abdülhak Şinasi Hisar onu şöyle anlatmıştır: *"Ahmet Hikmet, hoş sözlü, nazik tavırlı bir insandı. Halis bir yazar olmaktan ziyade, bu sıfatlarıyla beğenilmiş ve sevilmişti."* [29] Ahmet Hikmet'in Galatasaray Lisesi'nde öğrencisi olmakla iftihar eden Ahmet Haşim ise onun karakteri ve öğretmenliğinden şu şekilde bahseder: *"Asil çehresi, mahrem ve ilhamlı konuşması, ona üzerimizde nadir bir tesir gücü vermişti. Nice yüksek ehliyetleri üzüntüye düşürmüş olan şu konusuz edebiyat dersine kıymet ve mana veren ilk ve son insan, benim için, Ahmet Hikmet olmuştur."*[30] Her talebesinin sevdiği Ahmet Hikmet'in öğrencisi Abidin Daver onun ölümü üzerine kaleme aldığı yazısına, *"Bugün karilerimden, yüreğimi yakan bir kederin elemlerine iştirak etmelerini rica edeceğim."* diyerek başlamıştır. Yazının devamında onu ve onunla ilgili duygularını şöyle anlatmıştır:

> Edebiyat derslerinde sıfıra yakın numara alanlar bile onun temiz ve kibar hüviyetinden intişar eden samimî ve âteşîn milliyetperverliğine meftun olurlardı. O talebeye hürmet ve muhabbet telkin eden, kendini sevdiren güzide bir hoca idi. Bazı edipler, muharrirler, muallimler vardır ki insan yazılarını okuyup da sonra onlarla temas ettiği vakit sükût-ı

---

[27] "Ahmet Hikmet Hakkında İhtisaslar", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 7.

[28] İbrahim Alaattin, "Merhum Ahmet Hikmet", *Resimli Gazete*, 28 Mayıs 1927, S. 195, s. 1.

[29] Abdülhak Şinasi Hisar, "Ahmet Hikmet II", *Türk Yurdu* dergisi, Mart 1957, S. 266, s. 30.

[30] Ahmet Haşim, *Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*, Haz.: Mehmet Kaplan, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 1969, s. 49.

> hayâle uğrar. Bu kişilerin yazdıkları temiz, kendileri kirlidir, eserleri güzel, kendileri çirkindir, sanatları yüksek, kendileri pespayedir, fikirleri ulvî, kendileri bayağıdır.[31]

Dostlarının ifadeleriyle Ahmet Hikmet Bey sıradan muharrirlerden değildi. Kendisi de yazdıkları gibi temiz, güzel, kibar, yüksek idi.

Hatice Suat Hanım

Ahmet Hikmet, 1896'da Sakız Mutasarrıfı Reşit Paşa'nın kızı ve eski bayındırlık bakanlarından Behiç Erkin'in baldızı Hatice Suat Hanım'la evlenmiştir. Fransızca, İngilizce ve Almancaya hâkim olan Suat Hanım yüksek kültürüyle Ahmet Hikmet'e edebi çalışmalarında destek olmuştur.[32] Ahmet Hikmet'in ilk eşi Suat Hanım'ın vefat tarihi için kaynaklar 10 Ağustos 1921,[33] 1922 gibi farklı tarihler vermiştir. Maçka Şehitler Mezarlığı'nda medfun bulunan Hatice Suat Hanım'ın mezar taşında ise farklı bir tarih yazılmıştır. Mezar taşında yazılanlar ve vefat tarihi şöyledir:

> Peşte Şehbenderi Ahmet Hikmet'in melekhaslet zevcesi Hatice Suat Hanım burada medfundur.
> Zair onu hürmetle yâd
> Bir Fatiha ile şâd et.
> 15 Zilkade 1338 /1336[34]

Ahmet Hikmet, Hatice Suat Hanım'ın vefatından sonra Fatma Nerîme Hanım ile evlenmiştir. Onun mutlu evlilikleri olmuş, eşlerini sevmiş, onlardan da sevgi ve saygı görmüştür.

---

31 Abidin Daver, "Zavallı Hocam", *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1927, S. 1091, s. 3.

32 Metin Kayahan Özgül, *Bigâne Durmayın Aşinanıza: Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Mektup, Şiir ve Günlükleri,* MEB Yayınları, İstanbul, 1996, s. 53.

33 Metin Kayahan Özgül, age, s. 53.

34 Bu tarih miladi olarak 31 Temmuz 1920'ye denk gelmektedir.

Fatma Nerîme Hanım

Ahmet Hikmet'in 1896'da evlendiği Hatice Suat Hanım'ın vefatının ardından komşusu Şükrü Bey vasıtası ile tanışıp evlendiği Fatma Nerîme Hanım, Menemencioğlu Tahir Bey ile M. Rauf Paşa'nın kızı Leman Hanım'ın evladıdır.[35] Hayatı hakkında detaylı bilgiye ulaşılamadığımız Fatma Nerîme Hanım'ı Fethi Tevetoğlu, Müfide Koryürek'ten naklen şöyle anlatmıştır.

> Son derece genç, güzel, kibar ve kendisine taparcasına bağlı olduğu halde Müftüoğlu'nun ilk aldığı yara ile çırpınması beş yıl sürmüştür. Çocukları çiçekler kadar çok sevdiği halde, ulu Tanrı'nın onu babalık zevkinden mahrum edişi, kendisini bütün hayatı boyunca müteessir bırakmıştı. Bu sebeple ailesi efradına ve bilhassa bunların çocuklarına, yeğenlerine çok düşkündü. Her iki hanımını da kıskançlık denecek derecede çok derin bir aşkla sevmişti. Eşlerine duyduğu aşkı platonik ve romantik yapan onun son derece ince ve hassas olan şair ruhu idi. Çok güzel keman çalan ikinci hanımının kemanını evden çıkarken kitlediğini ve: 'Yalnız ben varken çalacaksın, kemanını yalnız ben dinleyecek, ben duyacağım' dediğini Müfide Koryürek Hanım'dan duymuştum.[36]

Ahmet Hikmet'in vefatı ardına Fatma Nerîme Hanım'a dul maaşı bağlanmıştır.[37] Fatma Nerime Hanım annesinin vefatına kadar Bakırköy'de annesiyle birlikte yaşamış, yeni bir evlilik yapmamıştır. Ahmet Hikmet'in, iki eşini de çok sevdiği onlara yazdığı aşk mektuplarından anlaşılmaktadır. Eşine *"Benim Küçüçük Muhibbem"* diye seslendiği mektuplar yazan Ahmet Hikmet'in çocuğu olmamış yeğenlerini yetiştirmiştir. Eserlerinin çoğunda eşine beslediği samimi aşkın izleri görüldüğü aşikârdır.[38]

---

35 Metin Kayahan Özgül, age, s. 54.

36 Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.133.

37 Ali Birinci, "Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Sicili", *Türk Yurdu* dergisi, Kasım 2011, S. 291, s. 321.

38 Bu mektuplar ve Müftüoğlu'nun diğer evrakları Metin Kayahan Özgül tarafından *Bigâne Durmayın Aşinanıza: Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Mektup, Şiir ve Günlükleri* başlığıyla gün yüzüne çıkarılmıştır. Bk. Metin Kayahan Özgül, *Bigâne Durmayın Aşinanıza: Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Mektup, Şiir ve Günlükleri,* MEB, İstanbul, 1996, s. 238.

***

Mehmet Remzî önderliğinde 1886 ile 1887'da yayımlanan *Berk* mecmuasının oldukça geniş bir yazar kadrosu vardır. Çeşitli türlerde eser yayımlamış toplamda elli şair/yazar eserleri ile mecmuada yer almıştır.[39] Ahmet Hikmet'in Abdülhâkim Hikmet müstearıyla *Berk* dergisinin 7. sayısında gazeli yer alırken, sanata duyarlı bir aileden gelen Fatma Nerîme Hanım'ın da, Ahmet Hikmet ile aynı dergide şiirleri bulunmaktadır. Mecmuada eserleri bulunan tek kadın şair Fatma Nerîme Hanım'ın şarkı türünde aşk üzerine söylenmiş lirik yedi şiiri, bir de mecmuaya teşekkür mahiyetindeki mektubu yayımlanmıştır.[40]

Dahil Olduğu Cemiyetler

Ahmet Hikmet, milliyetçiliği söylem olarak zikretmekten ziyade bir kültür işi olarak görmüş ve milletini her zaman önemsemiştir. Abdülhak Şinasi Hisar'a göre "Bir memur ve muharrir olan Ahmet Hikmet, edebiyat karilerinden ziyade, milliyetçilik ve Türkçülük cereyanımız içinde daha çok tanınmıştı."[41] Asrı, milliyetçilik asrı olarak gören Ahmet Hikmet, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra açılan farklı kanallarla Türk dünyasına ulaşılıp kültürel birlikteliğin sağlanmasının gereğinden bahsetmiştir. Cemiyet hayatı içinde faal olan Ahmet Hikmet, bu fikirlerini hayata geçirmek için o dönemde kurulan birçok Türkçü dernek ve cemiyette aktif olarak görev almıştır. Bunlardan biri de Aralık 1908'de kurulan Türk Derneği'dir. Necip Asım, Türk Derneği'nin kuruluşu ve Ahmet Hikmet'in katkısını şöyle anlatmıştır:

> Türk Derneği'ni iptidai Darülfünunda kurmuştuk. Oradan istiskal gördük, hepimiz parasız idik, yersiz kalmıştık. Müftüoğlu Hikmet bize *Yeni*

[39] Ali Birinci, agm, s. 321.

[40] Murat Erenler, *Ara Nesil Periyodiklerinden Berk Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s. 34.

[41] Abdülhak Şinasi Hisar, "Ahmet Hikmet II", *Türk Yurdu* dergisi, Mart 1957, S. 266, s. 30.

EDEBÎ
ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Edebî Şahsiyeti

Ahmet Hikmet resim, müzik ve mimarlıkla özel olarak ilgilenip dönemin sanat akımlarını takip etmiştir. O; felsefe, dil, tarih gibi konulara vâkıf, eserlerinde farklı sanat disiplinlerinin tesiri ve yansıması görülen, romanı ve hikâyeleri ile temayüz etmiş önemli bir Türk edibidir.

Ahmet Hikmet, klasik edebiyattan Fuzulî, Bâkî, Nefî, Nedim, Bağdatlı Rûhî, Şeyh Gâlip'i okumuştur. Hüseyin Rahmi, onun Abdülhak Hamit'i beğendiğini, Sami Paşazade Sezai'yi üslubu ve hassasiyeti bakımından takdir ettiğini, Recaizade Mahmut Ekrem'e saygı duyduğunu ifade etmiş fakat Tevfik Fikret'i ikinci dereceden bir şair olarak gördüğünü belirtmiştir. Tevfik Fikret konusunda yanıldığını söyleyenlere zamanın kendisini haklı çıkaracağını ifade etmiştir. Batı edebiyatını yakından takip eden sanatkâr, "*Fütürist ve Kübist*" akımların yansıması olan eserlerden hazzetmemiş, Batı edebiyatından Schiller, Lamartine ve Goethe'nin eserlerine ilgi duymuştur.[120]

Hıfzı Tevfik onun hakkındaki yazısında Ahmet Hikmet'in edebiyatta çığır açacak yeteneğe sahip olmadığını ancak devrin akımlarına uymayarak lisan ve edebî zevk bakımından adından söz ettiren kuvvetli bir yeteneğe sahip olduğunu yazmıştır.[121] Abdülhak Hamit'e göre Servet-i Fünûn edebiyatının erken sönen yıldızıdır.[122] Halit Ziya'ya göre ise vatanperver, vatanı ve milleti için çalışmış önemli bir sanatçıdır. [123] Celal Sahir'e göre de bütün yazılarında mil-

---

[120] Hamit Refik, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 8.

[121] Hıfzı Tevfik, "Kıymetli Edip Ahmet Hikmet Öldü", *Hayat* dergisi, Mayıs 1927, S. 26, s. 12.

[122] "Ahmet Hikmet Hakkında ihtisaslar", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 7.

[123] "Ahmet Hikmet Hakkında İhtisaslar," *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 8-9.

let sevgisini daima genç ve kuvvetli bir şekilde işlemiştir.[124] Ziya Gökalp, Süleyman Nazif ve Ahmet Hikmet gibi değerlerin erken kaybından müteessir olan Halit Ziya "Giden var, gelen yok!.. Korkarım ki bu ilham yokluğu biraz daha devam ederse, edebî nesil zürriyetsizlikten kuruyan harem ağalarına dönecek!.." diyerek eser vermeyen, veremeyen edebiyatçıları eleştirmiştir.[125]

Kullandığı Müstear İsimler

İğreti ad, müsteâr, mahlas ve tapşırma ne adla anılırsa anılsın yazarın gerçek kimliğini gizleme ihtiyacından doğmuş sembolik isimler her zaman araştırmacı, okur ve yazarların dikkatini çekmiştir. Takma adlar her zaman dikkat çekmekle beraber bazen polemik boyutuna gelmiş, bazen hoş bir anı olarak kalmış, bazen de unutulanlar arasına karışmıştır. Geniş manası ile yazar olarak değerlendireceğimiz şairlerin, âşıkların ve kalem erbabı diğer kişilerin eserlerinde, kendi isimlerini farklı gerekçelerle de olsa saklamıştır. Kendi adı yerine değişik adlar alan yazar sembolik isimler mahlas, müsteâr isim, takma ad diye adlandırılan iğreti isimler, kullanmıştır.

Müftüoğlu Ahmet Hikmet'te farklı gerekçelerle şu müstear isimleri kullanmıştır: Sezaizade Ahmet Hikmet,[126] Yavuz,[127] A. H.,[128] Alparslan Yavuz, Sezaizade Abdülhakim, Sezaizade, Abdülhakim Hikmet, Alparslan.[129] Ahmet Hikmet'in Abdülhâkim Hikmet müstearıyla *Berk* dergisinin 7. sayısında gazeli yayımlanmıştır. Sanata duyarlı bir aileden gelen ikinci eşi Fatma Nerime Hanım talihin garip cilvesi olsa gerek evlenmeden önce Ahmet Hikmet ile aynı dergide şiirler yayınlamıştır.

---

[124] Celal Sahir, "Ahmet Hikmet", *Türk Yurdu* mecmuası, Haziran 1927, S. 30, s. 530.

[125] "Ahmet Hikmet Hakkında İhtisaslar", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 8-9.

[126] İsmet Binark- Nejat Sefercioğlu, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu Bibliyografyası*, Milli Kütüphane Yay., Ank., 1970, s. 2.

[127] Dr. Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 202.

[128] Ahmet Tetik, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 241.

[129] www.turkoloji.com.tr

DÜŞÜNCE DÜNYASI

Din Anlayışı

Vatanı ve milleti için aşkla çalışan, ortaya koyduğu nitelikli edebî ürünlerde Şark zevkini yansıtan, milliyetçi, Türkçü olarak tanınan Ahmet Hikmet dinî hassasiyetleri güçlü bir yazar olarak bilinmektedir. Tevazu, zarafet ve nezaket sahibi, hürmet eden ve buna bağlı olarak hürmet gören, kalabalıktan hoşlanmayan, yabancılara hayranlıktan, züppelikten nefret eden Ahmet Hikmet hayata iyimser gözle bakmıştır. Sanatın kaynağının iyilik ve güzellik olduğuna inanan Ahmet Hikmet'e göre metafizik yönü güçlü olan sanatkârın tavrı fazilet ve ahlak üzerine olmalıdır.[165] Bu topraklarda neşe, hüzün ve sevincin ancak "*alaturka*" müzikle olduğuna inanan; mimaride Süleymaniye Camii ve Mimar Sinan'ı zirvede gören Ahmet Hikmet, gelenekle bağı güçlü bir aydındır. Kur'an, Mevlit ve ezan dinlemekten hoşlanan Ahmet Hikmet sıkıntılı günlerinde manevî atmosferin yoğun olarak hissedildiği Eyüp, Fatih ve Aksaray'ın kuytu mahallelerinde dolaşıp tefekkürle ruhunu teskin etmiştir.[166]

Ahmet Hikmet'in *Türk Derneği* dergisinde yayımlanan "*Yakarış*" isimli yazısında Türklerin İslamiyet'i kabul edişinden sonra İslamiyet'e yaptıkları hizmetleri ifade etmiş ve Tanrı'ya Türklerin şanını yüceltmesi için yakarışta bulunmuştur. Türklerin Tanrı'nın en iyi kulları olduğunu, İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından İslam'ın şânını yücelttiğini anlatan Ahmet Hikmet, inandığı ve yaşadığı dinin şanını yücelten Türk'ün karakterini şu övgü dolu sözlerle tasvir etmiştir:

> Yeryüzünün en büyük ulusu olan senin, Türklerin yüreklerini donduran soğuk bozkırlarını, yurtlarını bırakarak sözlerini anlamak, senin özbirli-

[165] Hüseyin Rahmi, "Ahmet Hikmet ve Hususiyetleri", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 10-11.

[166] Celal Sahir, "Ahmet Hikmet Hakkında İhtisaslar", *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11, s. 8-9.

> ğini tanımak, sana tapmak üzere yalın ayak, başı açık, bağrı çıplak koşa koşa yâd ellere üştüler. O genişliklerde yeldiren Türklerin senin tutsağın oldular. Yoğun organına sarıldılar. İlkçağda aya, güne tapan bunlar şimdi ayın, günün ısını buldular. Kutlu oldular. Yalavacının söylediği yarlığına boyun eğdiler. Yaradanlarını bildiler. Doğru yola girdiler. İstediklerine erdiler. Sonra ey bizi yoktan var eden O gün sonrasını ulatmak büyük bitiğini yüce buyurulduklarını ilerilere götürmek, birliğinin, sancağını yeryüzünün bir ucundan öbür ucuna iletmek, gönül gözü kör olanlara, seni tanımayanlara seni göstermek, seni tanıtmak üzere savaşmaya başladılar…"[167]

Müftüoğlu Ahmet Hikmet, halkın inandığı dini daha iyi yaşayabilmesi için dinin emir ve yasaklarını bilmesi gerektiği kanaatindedir. Bunun yolu da halkın anlayacağı bir Kur'an-ı Kerim mealinden geçmektedir. Onun bu yolda bazı teşebbüsleri de olmuştur. *"Kur'an-ı Kerim Tercümesi Münasebetiyle"*[168] başlıklı yazısının yayımlandığı dönemde bu türden faaliyetlerinin olması ilgili yazıya ayrı bir önem katmıştır. Bu yazı Cemil Sait Dikel'in konunun uzmanları tarafından çok sert bir şekilde eleştirilen *Kur'an-ı Kerim Tercümesi* isimli eseri üzerinedir. Cemil Sait'in kitaba verdiği isim, çalışmadaki yöntem, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından aleyhinde yayımlanan bir beyanname ile tenkit edilmiş ve eserin *"muharref"* olduğuna karar verilmiştir.[169] Müftüoğlu da bu çalışmayı Türkçesi açısından tenkit edip şunları yazmıştır:

> Hiç şüphe yok ki itikat bahsinde mukteda-bihimiz olan Kelâmullah'ı anlayamayan biz Türkler için aslına mutabık ve selâsete muvafık olmak şartıyla bir Kur'an tercümesi elzem bir kitaptır. Fakat tercümede muvaffak olmak için, elde bu kadar tefsirler mevcut iken bile, yine dört haslet lâzımdır: Azm u iman ve ilm ü irfan.

---

[167] Ahmet Hikmet, "Yakarış", *Türk Derneği*, 1327/1911, S. 3, s. 73-74'ten nakleden Duran Can Gazioğlu, II. Meşrutiyet Sonrası Düşünce ve Edebiyat Hareketleri İçerisinde Türk Derneği Dergisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2017, s. 156.

[168] Müftüoğlu Ahmet Hikmet, "Kur'an-ı Kerim Tercümesi Münasebetiyle", *Resimli* gazete, 18 Teşrinievvel 1340/18 Ekim 1924, S. 59, s. 3.

[169] Sadrettin Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları", *FSM İlmî Araştırmalar* dergisi, Bahar 2015, s. 295.

PEŞTE GÜNLERİ

Tuna'nın İncisi Budapeşte

Tuna'nın ayırdığı tarihi iki şehir olan Buda ve Peşte zamanla her yönüyle bütünleşerek Budapeşte olmuştur. Tuna'nın iki kıyısındaki Buda tepede, Peşte ise düzlükte kurulmuştur. Avrupa'nın en güzel ve en keyifli şehirlerinden olan Budapeşte Şark ile Garp arasındaki en önemli medeniyet merkezlerinden birisidir. Sokakları, köprüleri tarihî eserleriyle insanları büyüleyen bu şehir Türk yazarların da kalemine ve gönlüne de girmiştir.

Dönemin teknolojisi itibariyle tünelin varlığı, Tuna boyundan yüksek bir tepeye çıkan halatlı küçük tren, sahil boyunu takip eden elektrikli tramvay, geceleri her tarafı donatan lambalar Budapeşte'ye gelenleri büyülen modernlikler olarak göze çarpmaktadır. Buda Kalesi'ne çıkarken görülen nihayetsiz Macaristan Ovası'nı ve ufuklara kadar dalgalanarak yükselen ormanlı dağları, daha yakında yeşillikler içinde Buda'nın saraylarını, köşkleri görenleri büyüleyecek güzelliktedir.[200] Bunların arasında, o ülkenin latifkâr sultanı gibi azimetle dolaşan Tuna'nın parlak ve feyyâz suları dantela gibi zarif köprülerin altından akarak manzarayı süslemiştir. Peşte'nin caddeleri, meydanları, bahçeleri Avrupa'nın sâir büyük şehirlerindekilerden asla aşağı kalmaz.

> Bu mahsul-i sanat ve medeniyet olan güzelliklere bir de mevkiinin letâfet-i tabîiyesi inzimâm eder. Bir de Budin Macaristan'da Buda denilen şehr-i kadim ile Peşte şehr-i cedidi arasında azimetle cereyân eden ve genişliği Boğaziçi'nin Kandilli ile Rumeli Hisârı arasındaki kısmına karîb olan Tuna Nehri cesimi buraya her yerde görülmeyen bir büyüklük bir şirinlik verir.
>
> Gayet düz bir zemin üzerine tesis edilmiş olan peşte cihetinde en güzel caddeler, en meşhur mağazalar, tiyatrolar, züvvârın [ziyaretçiler]

[200] Fatih Kerimi, *Avrupa Seyahatnamesi*, Haz: Dr. Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, 2001, s. 120 vd.

rağbetini davet eder. İstanbul'da ârızalı, inişli yokuşlu olan Buda cihetinin ise dağları, kapıları, ağaçları, memuriyet-i sanayiden ziyâde bedâyi-i tabîiyeye âşık olanların celb-i muhabbeti için arz-ı endâm eder. Hayat-ı medeniyeye büsbütün küsmemiş olan bir şâir, bir ressâm, bir artist, bir tarafta ihtiyacâtı maddiye ve medeniyesini te'min ettikten sonra diğer tarafta hayatını tahrik, ruhunu, zevk-i selimini tatyib edecek mevâki ve menâzırı da bulur.

Zaten bu güzel memlekette sanatla tabîiyyet pek hoş bir sûrette imtizâc etmiştir. Mühendis olduğum için söylüyorum, Peşte'yi Buda'ya rabt etmek üzere Tuna üzerine asılmış olan cesîm ve zarif asma köprüler sanat itibâriyle mühim birer eser olduktan başka mevkiye de hakîkaten o kadar yakıştırılmıştır ki en bârid addedilen bir fen ve sanatın bile mâhir eller tarafından idâre ve tatbik edildiği vakit bir memleketin letâfet-i tabîiyesini ihlâl değil ikmâl edebileceği orada görülüverir."[201]

Cumhuriyet sonrası Budapeşte'ye giden İsmail Habib Sevük'e göre,

Tuna'nın ayırdığı Buda ile Peşte, Haliç'in ayırdığı İstanbul ile Beyoğlu'na birçok taraflardan benziyor: Buda garpta, Peşte şarkta, Buda eskidir, Peşte yeni, biri asaletli biri mazisiz, şeref Buda'da servet Peşte'de, mabetle tarih Buda'ya bağdaştı, bankayla banker Peşte'de kaynaşıyor. Hep İstanbul'la Beyoğlu gibi...

Yalnız tepeleriyle dahi İstanbul'a benzeyen Buda'ya mukabil dümdüz Peşte Beyoğlu'na hiç benzemiyor. Zaten, İstanbul ki âbidelerinde mermeri şiir yaptı. Buda ona benzemekle öğündüğü halde Beyoğlu'na benzetilen Peşte hiddet içindedir ve haklı da: Orası yapı yığını, burası bina mahşeri; orası karışık, burası hendese; orası biz değiliz, burası kendidir."[202]

Ahmet İhsan'da Budapeşte'yi iki farklı coğrafya, kültür olarak görmüş ve şöyle tasvir etmiştir: "Buda kısmında dağlar, Peşte kısmında ise medenî Avrupa şehirlerine mahsus faaliyetler hüküm sürer. Peşte'de her taraf ışıklı caddeler üzerinde giden tramvaylar, nehir kenarındaki rıhtımlar, büyük oteller ve resmî binalarla kaplıdır."[203]

Peşte'nin en birinci medar-ı ziyneti asma köprüsüdür ve bu köp-

[201] Yusuf Râzi [Bel], "Peşte'de Hayat," *İkdam* gazetesi, 4 Teşrinievvel 1333/1917, S. 7415, s. 2.

[202] İsmail Habib Sevük, *Tuna'dan Batıya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 101.

[203] Ahmet İhsan, *Avrupa'da Ne Gördüm-Tuna'da Bir Hafta*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007, s. 519-520.

SON ŞEHBENDER

Son Şehbender

Yabancı ülkelerde temsil ettikleri ülke adına resmî işlemleri yürüten şehbenderler, Osmanlı Devleti adına anlaşmalar yapmak, ticaret, sanayi ve ihtiyaç duyulan konular hakkında haber sağlamak gerek payitaht gerekse bulunduğu ülkelerdeki diğer diplomatlarla iletişim halinde olmak gibi görevleri de yerine getirmekte yükümlüydüler.[241]

1912 ile 1918 yılları arasında Budapeşte'nin son şehbenderi olan Ahmet Hikmet Bey, Türk-Macar dostluğunun kendinden sonra da devam etmesi için çok ciddi gayretler göstermiş, milliyetçi duruşu ile takdir görmüş bir konsolos olarak gerek Türk milleti gerekse Macar entelektüeli tarafından hâlâ saygı ile anılmaktadır. Ahmet Hikmet Macaristan'da kamuoyu oluşturmak, Türk dostu sayısını arttırmak için gerek ikili ilişkileriyle gerekse payitahta verdiği bilgiler neticesinde devlet nezaretinde bazı Macarlarla diyalog kurmuştur.

Osmanlılarla ilgili faydalı eserlerin yazılmasında önemli katkıları olan Macaristan İlimler Akademisi Reisi Ekselans Mösyö Albert Berzeviczy'ye[242] payitahttan yazdırdığı tebrik ve teşekkür içerikli diplomatik bir yazı ile Macaristan'da etkin bir kişinin gönlü Osmanlı lehine kazanmıştır.[243]

Ahmet Hikmet'in teşvikleriyle Budapeşte'de Türkçe ve Macarca olarak küçük bir gazete neşredilmeye başlanmış, bu sayede Türkiye ile Macaristan arasında ilmî, fennî ve iktisadî münasebât tesisine

---

[241] *Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye. 1318 [1900] Sene-i Hicriyesi*, Hariciye Sicill-i Ahval Müdiriyeti Matbaası, İstanbul, 1318 /1900, s. 368-369.

[242] Berzeviczy Albert (1853-1936). Macar siyasetçi, edebiyatçı, Macaristan Bilimler Akademisi'nin başkanı, Macar Olimpiyatlar Komitesi'nin ilk başkanıdır.

[243] *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2016, s. 431-434.

hizmet edecek bir araç daha kazanılmıştır.[244] Herhangi sayısını görme fırsatı bulamadığımız bu gazetenin araştırmacıların tekrar neşredilmesi, üzerinde çalışılması Ahmet Hikmet'in ruhunu hoşnut edecektir.

Ahmet Hikmet Birinci Dünya Savaşı'na girişin resmileştiği tarihte yayımlanan Cihad-ı Ekber'i Macaristan Müslümanlarına duyurmanın yanında, Budapeşte'de kamuoyu oluşturmak için nümayişler yapılmasını sağlamıştır. Cihad-ı Ekber'in ilanı ardından Peşte'de büyük ve coşkulu kalabalık millî marş ve şarkılarla Osmanlı konsolosluğa gelerek *"Yaşasın Türkiye"* nidalarıyla gösteriler yapmıştır. Bunun için de Arşidük Charles kışlasında toplanmış askerlere İmam Abdüllatif Efendi fetvaları okuduktan sonra Halife-i Müslimîn Sultan Reşat'a, Avusturya ve Alman imparatorlarına üçer defa resmi selam ifa edilmiştir. Ayrıca Avusturya ordusundaki Müslüman askerler için de cihat fetvaları okunmuştur.

Tarih boyunca İstanbul'da doğal afetlerin dışında birçok yangın meydana gelmiş, bu yangınların tesirleri devlet ve halk tarafından bertaraf edilmiştir. 31 Mayıs 1918'de Fatih'te, 6500 evin yok olduğu bir yangın meydana gelmiştir.[245] Hükûmet yangınzedelerin sorunları ile ilgilenmek amacıyla Harikzedegan Komisyonunu kurmuş, bu komisyonun talebine Ahmet Hikmet Bey, vatandaşlarına duyduğu sevgi gereği 6.000 Kron yardım toplayarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır.[246]

Macaristan'daki Katolik Ermeni papazlar, Macar Halk Partisi'ne ve Kardinal Janos Csernoch'a müracaat ederek, 1915 tarihindeki Ermenilerin sevk ve iskânını uluslararası bir mesele haline getirmeye çalışmıştır. Macar Halk Partisi'nden Sárvár Husar Karoli ve Jorj Semreçani adındaki milletvekilleri sözde Ermeni sorunu ile ilgili gensoruyu meclise getirme teşebbüsünde bulunmuştur. Bu durumu öğrenen Ahmet Hikmet Bey, gensorunun muhalif parti vasıtasıyla meclis gündemine gelmemesi için Kont Tisan'la görüşmeler

---

[244] "Budapeşte Mektupları", *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 15 Kanunievvel 1331 / 28 Kanunievvel [Aralık] 1915, S. 1649, s. 2.

[245] Mehmet Ali Beyhan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları", *Afetlerin Gölgesinde İstanbul, Tarih Boyunca İstanbul ve Çevresini Etkileyen Afetler,* (Editör: Sait Öztürk), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 192.

[246] BOA, BEO, 4530/ 339742/2.

KAYNAKÇA

A. **Arşiv Kaynakları**

1. BOA, BEO, 4530/ 339742/2.
2. BOA, BEO, 4530/ 339742/2.
3. BOA, BEO, Dosya No:4593, Gömlek No: 344441. (4 Muharrem 1338).
4. BOA, BEO, Dosya No:4596, Gömlek No: 344700. (26 Muharrem 1338).
5. BOA. İ. TAL. 486-3. H. 03. 11. 1331.
6. BOA. MF. İBT 330-31. H. 04. 07. 1329.
7. BOA. MF. İBT. 330-1. H. 01.01. 1329.
8. BOA. MF. MKT. 1176-15. H 06.11. 1329.
9. BOA. MF. MKT. 1192-53 H. 26.12. 1331.
10. *BOA*, İ.HR., 419/17, lef.2. 5 Eylül 1325/18 Eylül 1909 tarihli irade-i seniyye.
11. *BOA*, İ.HR., 419/17, lef.1-2; *BOA*, BEO., 3639/272855.
12. *BOA*, HR.MTV., 416/95, lef.3. Tedkik tarihi 13 Teşrin-i Evvel 1334/1918 olan cetvel.
13. *BOA*, HR. HMŞ. İŞO., 224/44; *BOA*, HR. HMŞ. İŞO., 220/18.
14. *BOA*, HR.SYS., 2698/6, lef.3. Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne gönderilen 10 Mayıs 1335/1919 tarihli tezkire.
15. *BOA*, HR.SYS., 2121/23, lef.5; *BOA*, HR.SYS., 2698/6, lef.57. Hariciye Nezareti'nden gönderilen 4 Nisan 1920 tarihli tahriratın suretleri.
16. BOA. mf.aly 131/24.

B. **Tezler**

1. Ahmet Tetik, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Fikirleri Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1999.
2. Arife Aktan, Almanya Mektupları, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1978.

3. Burcu Otukfalay, Bosna-Hersek'in (1908) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Tarafından İlhakının Osmanlı Basınındaki Yansıması, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2019.
4. Cengiz Arslan, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu *(1923-1940)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.
5. Duran Can Gazioğlu, II. Meşrutiyet Sonrası Düşünce ve Edebiyat Hareketleri İçerisinde Türk Derneği Dergisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2017.
6. Feyza Kurnaz Şahin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2012.
7. Hakan Daloğlu, Resimde Şiddet İmgeleri, Kültürel Şiddet ve Anti-Estetik Yapı, MSGSÜ, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 2003.
8. Hasan Keskin, 1914-1918 Osmanlı/Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İlişkileri, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2006.
9. İsmail Kurt, İttihat ve Terakki Döneminde Osmanlı Ekonomisi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.
10. Kâzım Çandır, Enis Behiç Koryürek'in Hayatı, Sanatı, Eserleri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2014.
11. Mehmet Kaan Çalen, II. Meşrutiyet Döneminde Tarih Düşüncesi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne, 2013.
12. Mehtap Ay, Paris Mekteb-i Osmanisi'nin Kuruluş, Amaç ve İşlevi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
13. Meral Erez, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Eserlerinde Batı, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.
14. Merve Dumlu, Millî Meşrutiyet Fırkasından Millî Türk Fırkasına İfham Gazetesi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2019.
15. Mesut Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti, Ankara Üniversitesi,

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1989.

16. Murat Erenler, Ara Nesil Periyodiklerinden Berk Üzerine Bir İnceleme, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.
17. Mustafa Gençoğlu, Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908), Bir Grup Biyografisi Araştırması, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008.
18. Nizam Önen, Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2003.
19. Onurcan Şar, Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya Cephesi'nin Asker Anlatılarıyla Değerlendirilmesi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2019.
20. Pınar Yiğit Türker, Türk-Macar ilişkileri (1867-1918), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2013.
21. Salih Yıldırım, Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik Uygulamaları, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2019.
22. Senem Gönenç, Osmanlı-Avusturya Macaristan İmparatorluğu İlişkileri (1908-1914) ve Ders Kitaplarına Yansımaları, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2019.
23. Szilárd Szılágyı, Ignác Kúnos, Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2007.
24. Yücel Namal, Türk Kaynakları Işığında Türk-Macar İlişkileri (1923-1950), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2013.

C. **Kitaplar**

1. Abdullah Uçman, "Gül Baba Üzerine Ahmet Hikmet'ten Rıza Tevfik'e Bir Mektup", *Macar Kardeşler/ Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler*, Haz: Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.
2. Abidin Nesimi, *Yılların İçinden*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977.
3. Agah Sırrı Levent, *Türkçülük ve Milli Edebiyat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1962.

4. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.
5. *Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları*, Haz.: Hafi Kadri Alpman, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1977.
6. Ahmet Haşim, *Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*, Haz.: Mehmet Kaplan, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 1969.
7. Ahmet İhsan Tokgöz, *Bâbıâli Yokuşu'ndan Portreler*, Haz.: Necati Tonga, Çolpan Yayınları, Ankara, 2020.
8. Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, 1888-1923, Haz.: Necati Tonga, Çolpan Yayınları, Ankara, 2020.
9. Ahmet İhsan, *Avrupa'da Ne Gördüm-Tuna'da Bir Hafta,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.
10. Alemdar Yalçın, *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
11. Âlim Kahraman, "Müftüoğlu Ahmet Hikmet, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam İstanbul, 2006, C.31.
12. Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.
13. Arif Bilgin, "Osmanlı Sarayında Bal ve Şekerin Tedarik, Tüketim ve Rekabeti", *Ballı Yazılar*, Haz: Nilhan Aras, Metro Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
14. Arif Emre Gündüz, *Türk Kartallarının Doğuşu, Osmanlı'da Havacılığın Kısa Tarihi*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018.
15. Árpád Berta, *Türkçe Kökenli Macar Kavim Adları*, Çev.: Emine Yılmaz - Nurettin Demir, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2002.
16. *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2016.
17. Behlül Özkan, *Türkiye'de Millî Vatanın İnşası*, Darül İslam'dan Türk Vatanına, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2018.
18. Beşir Ayvazoğlu, *Saatler, Ruhlar ve Kediler*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.
19. Biltekin Özdemir, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
20. *Birinci Dünya Harbinde Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekâtı*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1993, Cilt II.
21. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve As-*

keri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1970, C.1.

22. Burhan Arpad, *Direklerarası, Türk Tiyatrosundan Hikâyeler*, May Yayınları, İstanbul, 1974.
23. Bülent Yılmazer, *Çanakkale Hava Savaşları*, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara, 2005.
24. Cenap Şahabettin, *Avrupa Mektupları*, Haz.: Sabri Özcan San, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
25. Cüneyt Okay, *Türk Derneği*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.
26. Dr. Fethi Tevetoğlu, *Enis Behiç Koryürek Hayatı ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1985.
27. Dr. Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
28. Dr. Mehmet Kaan Çalen, *Osmanlıcılık Karşısında Türkçülük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.
29. Erdoğan Aslıyüce, *Macaristan'da Gülbaba*, Yesevi Yayıncılık, İstanbul, 2014.
30. Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu-I*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004.
31. Fadıl Başar, *Macaristan'da İş Yapma*, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Yayınları, İstanbul, 2018.
32. Fatih Kerimi, *İstanbul Mektupları*, Haz.: Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001.
33. Fatih Kerimi, *Avrupa Seyahatnamesi*, Haz.: Dr. Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, 2001.
34. Feridun Kandemir, *Son Halifenin Son Günleri*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2013.
35. Güldane Çolak, *Avrupa'da Osmanlı Kızları*, Heyemola Yay., İstanbul, 2013.
36. Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
37. H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi II*: II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013.
38. H.Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyolojisi Tarihi –I (Önkoşullar)*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013.
39. Haldun Taner, *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, Yapı Kredi Yayınları,

İstanbul, 2016.

40. Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara,1998.
41. Hasan Ferit, *Nakit ve İtibar-ı Malî. Meskukâ*t, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1334/ 1918, C. 3.
42. Hikmet Dizdaroğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1964.
43. Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, İş Bankası Yayınları, 1975, s. 127.
44. Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanıdıklarım*, YKY, İstanbul, 2001.
45. Hüseyin Tuncer, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1998.
46. Hüseyin Vehbi İmamoğlu, *XX. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Dönüşüm ve Siyasi Bloklaşma*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, S. 1.
47. İsmail Acar, *Türk Ocakları*, Türk Ocakları Balıkesir Şubesi Yayınları, Balıkesir, 2004.
48. İsmail Habib Sevük, *Tuna'dan Batıya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
49. İsmail Hacıfettahoğlu, *Millî Mücadele'de Hilâl-i Ahmer*, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2007.
50. İsmail Tosun Saral-Emre Saral (derleyenler), *Macarlar ve Tuna Hakkında Yazılan Şiirler 1300-2000*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara, 2001.
51. İsmet Binark- Nejat Sefercioğlu, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu Bibliyografyası*, Milli Kütüphane Yay., Ankara, 1970.
52. Kazım Karabekir, I. *Cihan Harbine Neden Girdik?*, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, C.I.
53. M. Kayahan Özgül, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
54. M. Şevki Yazman, *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer, Mehmetçik Avrupa'da*, Haz.: Kansu Şarman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011
55. M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, İkinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965. *Macaristan ve Bulgaristan'daki Türk Sanat Eserleri*, Çev.: Prof. Dr. Yaşar Yücel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

56. *Macar Efsane ve Öykülerinde Türkler, Gábor Lıptàk'tan Seçilmiş Öyküler*, Çeviren: Naciye Güngörmüş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

57. *Macar Hikayeleri Antolojisi*, Haz.: Muzaffer Reşit, Varlık Yayınları, İstanbul, 1970.

58. Mehmet Ali Beyhan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları", *Afetlerin Gölgesinde İstanbul, Tarih Boyunca İstanbul ve Çevresini Etkileyen Afetler*, (Editör: Sait Öztürk), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2009.

59. Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015.

60. Mehmet İzzet, *Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat*, Açıklamalarla Yeni Harflere Aktaran: Erol Kılınç, Notlar ve İlavelerle Yayıma Hazırlayan: Yahya Kemal Taştan, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

61. Melek Çolak, *Enis Behiç Koryürek'ten Budapeşte'ye Mektuplar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.

62. Melek Çolak, *Türk–Macar İlişkileri ve Macaristan'ın Türk İnkılâbına Bakışı (1919-1938)*, Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003 Bildiriler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

63. Metin Kayahan Özgül, *Bigâne Durmayın Aşinanıza: Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Mektup, Şiir ve Günlükleri*, MEB, İstanbul, 1996.

64. Mevlüt Baysal, *Bahçe Mimarı*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1936.

65. Mevlüt Baysal, *Çankaya'da Gazi'nin Hizmetinde*, Ercan Matbaası, İstanbul, 1954.

66. Mevlüt Baysal, *Millî Mücadele Yolunda*, Yakın Tarihimiz Dergisi, 1962.

67. Michael S. Neilberg, *Savaş*, Çev: Mehmet Tanju Akad, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2011.

68. Murat Ateş, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Eserlerinde Macarlar,* Uluslararası Türkiye Macaristan İlişkileri Sempozyumu *ve* Türk Sanatları Karma Sergisi Bildiri Kitabı. 20-24 Haziran 2013, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, Ankara, 2013.

69. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, *Çağlayanlar*, Haz.: Dr. Fethi Tevetoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

70. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, *Gönül Hanım*, Haz. Fethi Tevetoğlu, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971.

71. Nişan, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, C. 33.

72. Nizam Önen, *İki Turan Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İletişim Yay., İstanbul 2005.

73. Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.

74. Osman Karatay, *Macarlar, Kökler ve Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2020.

75. *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2013.

76. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyetler*, İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

77. Ömer Çakır, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

78. *Peşte Günleri, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Özel Mektupları*, Giriş, Notlar ve Mektupların Çevirisi: Nil Türker Tekin, Ege Yayınları, 2011.

79. R. T. (Cami ve Mürettibi), *Nevsal-i Milli*, Fırat Asar-ı Müfide Kütüphanesi, İstanbul, 1330/1914.

80. *Rinaoldo Marmara, Pangaltı*, Yayına Hazırlayan: Erhan İşözen, Şişli Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2001.

81. S. Takats, *Macaristan Türk Âleminden Çizgiler*, Çev.: Sadrettin Karatay, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1970.

82. İlhan Tekeli- Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

83. *Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye* 1318 [1900] Sene-İ Hicriyesi.Hariciye Sicill-i Ahval Müdüriyeti, Matbası, İstanbul, 1318/1900.

84. Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, Kızılay Yayınları, Ankara 2002, *C. I.*

85. Semavi Eyice, *Gurbette Kalan Türk Eserleri*, IX. Vakıf Haftası Kitabı (2-4 Aralık 1991), Vakıf Eserlerinde Yer Alan Türk-İslam Sanatları Semineri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1992.

86. Sevtap Demirci, *İngiliz Basınında Osmanlı'nın İki Büyük Krizi, Bosna-Hersek 1908-1909 Balkan Savaşları 1912-1913*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2016.

87. Seyfettin Gürsel, "Osmanlı Dış Borçları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, C. III.

88. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler C. II Mütareke Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

89. Turgay Anar, *Çanakkale Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yayınları, İstanbul, 2007.
90. Turgay Anar, *Penceremden Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Resimli Gazete Yazıları*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2016.
91. Turgay Anar, *Kalp Kalesi, Çanakkale Savaşı Hikâyeleri*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018.
92. *Türk Hava Kuvvetlerinin Tarihçesi, Atatürk ve Türk Havacılığı*, Hava Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 1981.
93. *Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultayı Zabıtları*, Üçüncü Kurultay, Kader Matbaası, İstanbul 1927.
94. *Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877- 1949)*, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 1950.
95. *Vakanüvis Ahmet Lutfi Efendi Tarihi*, Haz.: Ahmet Hezarfen, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999.
96. Yavuz Kansu- Sermet Şensöz, Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler*, Hava Kuvvetleri Yayınları, Ankara, 1971.
97. Yusuf Akçura, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihsel Gelişimi*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012.
98. Yusuf Halaçoğlu, *Türk Tarihi Üzerine Çalışmalar*, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C.1.
99. Zekai Güner, *Orhan Kabataş, Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1990.
100. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2001.
101. Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
102. Zeynep Uluant, *Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1997.

D. **Makaleler**

1. [Ahmet İhsan Tokgöz], Musahabe- Müzeler ve Sergiler, Servet-i Fünûn mecmuası, 5 Cemaziyelevvel 1326 / 4 Haziran 1908, S. 893.
2. Abdullah Cevdet, Ahmet Hikmet, *İçtihat* mecmuası, 15 Haziran, 1927, S. 230.
3. Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hikmet II, *Türk Yurdu*, Mart 1957, S. 266.
4. Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hikmet, *Türk Yurdu*, Şubat 1957, S. 265.

5. Abidin Daver, Zavallı Hocam, *Cumhuriyet* gazetesi, 22 Mayıs 1927, S. 1091.
6. Adnan Akgün, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Memuriyet Hayatına Dair Ek Bilgiler, *İlmî Araştırmalar* dergisi, 1999, S. 7.
7. Ağaoğlu Ahmet, Suiistimallere Dair, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 21 Ağustos 1334/1918, S. 13459.
8. Ahat Üstüner, Türkçeye ve Türkiye'ye Gönülden Bağlı Macar Türkolog, *Bizim Külliye*, Haziran-Temmuz-Ağustos 2017, S. 72.
9. Ahmet Altıntaş, Birinci Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer'in Macaristan'daki Faaliyetleri, Tarihin Peşinde, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar* dergisi, 2016, S. 16.
10. Ahmet Cevdet, Fransuva Jozef, *İkdam*, 14 Teşrinisani 1332, 27 Teşrinisani [Kasım] 1916, S. 7019.
11. Ahmet Cevdet, Fransuva Jozef'in Defni Münâsebetiyle, İkdam gazetesi, 24 Teşrinisani 1332, 7 Aralık 1916, S. 7119.
12. Ahmet Cevdet, İslâmiyet, Macaristan'da Din Kanunu, *İkdam*, 5 Kanunievvel 1331/ 18 Aralık 1915, S. 6768.
13. Ahmet Cevdet, Köylüleri Dinleyiniz, *İkdam* gazetesi, 30 Haziran 1926, S. 10497.
14. Ahmet Hikmet Bey, *Alemdar* gazetesi, 11 Mayıs 1335 / 1919, S. 1449.
15. Ahmet Hikmet Bey, *Nevsal-i Milli*, Artin Asadoryan Matbaası, İstanbul, 1330/1914.
16. Ahmet Hikmet Bey, *Yenigün* gazetesi, 7 Kanunievvel /Aralık 1335 /1919, S. 261.
17. Ahmet Hikmet Bey'in Beyânâtı, *İkdam* gazetesi, 10 Teşrinisani 1331, 23 Teşrinisani [Kasım] 1915, 6743.
18. Ahmet Hikmet Bey'in Tebrîki, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 25 Teşrinisani 1330 / 8 Kanunievvel 1914, S. 1283.
19. Ahmet Hikmet Bey'in Tercüme-i Hali, *Güneş* Mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11.
20. Ahmet Hikmet Bey'in Beyanatı, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 10 Teşrinisani 1331 / 23 Teşrinisani 1915, S. 1614.
21. Ahmet Hikmet Bey'in Beyanatı, *Sabah* gazetesi, 10 Teşrinisani 1331 / 23 Teşrinisani [Kasım] 1915, S. 9411.
22. Ahmet Hikmet Hakkında ihtisaslar, *Güneş* mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11.

23. Ahmet Hikmet Merhum İçin, *Son Saat* gazetesi, 19 Mayıs 1928, S. 778.
24. Ahmet Hikmet, Memlekete Sahip Olmak İçin, *İnci* mecmuası, Şubat 1335/1919 S. 12.
25. Ahmet Hikmet, Lisan Tetkikleri, *Türk Yurdu* mecmuası, 30, Haziran 1927, y. 16, S. 30.
26. Ahmet Hikmet, Türk ve Macar Dilleri II, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi, 10 Mart 1338 / 1922, S. 3298.
27. Ahmet Hikmet, Türk ve Macar Dilleri III, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi, 19 Nisan 1338 /1922, S. 310
28. Ahmet Hikmet, Bir Temenni, *Dersaadet* gazetesi, 4 Ağustos 1920, S. 28.
29. Ahmet Hikmet, Büyük Ada Hanımlar Donanma-ı İane Cemiyeti Tarafından Verdirilen Tiyatroda Ahmet Hikmet Tarafından İta Olunan Bir Konferanstır, *Resimli Kitap* mecmuası, Ağustos 1326/1910, S. 23.
30. Ahmet Hikmet, Dilimiz, *Türk Derneği* mecmuası, 1327/ 1911, S. 2.
31. Ahmet Hikmet, Hanımlarımız Kürsüde**,** *İnci* mecmuası, 1 Kanunuevvel 1335/1 Aralık 1919, S. 11.
32. Ahmet Hikmet, Kartala Bir Ok Dokunmuş Yine Kendi Kanadından, *Dersaadet* gazetesi, 11 Ağustos 1336 / 11 Ağustos 1920, S.35.
33. Ahmet Hikmet, Lisana Ait, *Sabah* gazetesi, 31 Teşrinievvel 1325 / 13 Kasım 1909, S. 7234.
34. Ahmet Hikmet, Macaristan Tac-ı Hükümdarisi, *Tarih-i Osmanî Edebiyatı Mecmuası*, 1 Şubat 1332/ 14 Şubat 1916, S. 42.
35. Ahmet Hikmet, Millî Terbiye, *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti* mecmuası, Mart 1334/1918, S. 2.
36. Ahmet Hikmet, Ninelere, *İnci* mecmuası, 1 Teşrinievvel 1335 /1919, S. 9.
37. Ahmet Hikmet, Roman Fabrikası, *Servet-i Fünûn* mecmuası, 18 Mart 1309 / 30 Mart 1893, S.107.
38. Ahmet Hikmet, Türk Dili ve Edebiyatı (Müsteşrikler Kongresine Tebliğ), Terc.: Akçuraoğlu, *Türk Yurdu* mecmuası, 19 Nisan 1328 / 1 Mayıs 1912, S. 12.
39. Ahmet Hikmet, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar, *Türk Yurdu* mecmuası, 19 Nisan 1328/1913, S. 12.
40. Ahmet Hikmet, Türk ve Macar Dilleri I, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi, 5 Mart 1338 /1922, S. 265.
41. Ahmet Hikmet, Türk ve Macar Dilleri II, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi, 10 Mart

1338 /1922, S. 270.

42. Ahmet Hikmet, Türk ve Macar Lisanları Hakkında Tecrübe, *Türk Yurdu* mecmuası, Ağustos 1341 /1925, S. 172-11.
43. Ahmet Hikmet'in Cenazesi İhtifalle Kaldırıldı, *Cumhuriyet* gazetesi, 22 Mayıs 1927, S. 1091.
44. Ahmet İhsan, Ahmet Hikmet, *Türk Yurdu* mecmuası, Haziran 1927, S. 30.
45. Ali Birinci, Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Sicili, *Türk Yurdu* dergisi, Kasım 2011, S. 291.
46. Ali Sarıkaya, Türk Macar Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923), Türk Macar Politik İlişkileri, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 2018, S. 13.
47. Alişanzade İ. H., Şuun, Aramızdan Kaybolanlar, *İçtihat* dergisi, 1 Eylül 1927, S. 235.
48. Avrupa'daki Talebemiz, *İkdam* gazetesi, 4 Nisan 1333/1917, S. 7237.
49. Avrupa'ya Giden Talebemiz, *Sabah* gazetesi, 9 Kanunuevvel 1325 / 22 Aralık 1909, S. 7273.
50. Avrupa'ya Tahsil İçin Gönderilen İlk Talebe-i Osmaniye, *İkdam* gazetesi, 28 Mart 1330 / 10 Nisan 1914, S. 6154.
51. Avrupa'ya Talebe İ'zâmı, *Yeni Fikir* mecmuası, 1 Eylül 1329 / 1913, S. 15.
52. Avrupa'daki Talebemiz, *Sabah* gazetesi, 23 Mart 1327 / 5 Nisan 1911, S. 7736.
53. Avusturya Matbuatı, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 20 Teşrinievvel 1330 / 2 Kasım 1914, S. 1247.
54. Bilge Ercilasun, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Orhun Abideleriyle İlgili Romanı Gönül Hanım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, 23-28 Eylül 1985, İstanbul, 1985, C. 1.
55. Bir Haftalık Vukuat, *Hikmet* gazetesi, 12 Ağustos 1326/ 25 Ağustos 1910, S. 19.
56. Budapeşte'de Bir Müsâmere, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 4 Mayıs 1331 / 17 Mayıs 1915, S. 1443.
57. Budapeşte'de Câmi-i Şerif, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 2 Kanunievvel 1330 /15 Kanunievvel [Aralık] 1914, S. 1290.
58. Budapeşte Başşehbenderimiz, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 31 Temmuz 1330 / 13 Ağustos 1914, S. 1167.
59. Budapeşte Mektupları, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 15 Kanunuevvel 1331 / 28

Aralık 1915, S. 1649.

60. Budapeşte Şehbenderimizin Bir Talebi, *İkdam* gazetesi, 12 Nisan 1331/ 25 Nisan 1915, S. 6531.
61. Budapeşte Ticaret Mekteplerinde Türkçe, *İkdam* gazetesi, 23 Şubat 1331 /7 Mart 1916, S. 6848.
62. Budapeşte'de Cami-i Şerif, *İkdam* gazetesi, 28 Şubat 1324 / 13 Mart 1909, S. 5315.
63. Budapeşte'de Evliya-yı İslam'a Hürmet, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 21 Haziran 1331 / 4 Temmuz 1915, S. 1491.
64. Budapeşte'de Hilal-i Ahmer Menfaatine Müsamere, *İkdam* gazetesi, 16 Mart 1331/ 29 Mart 1915, S. 6504.
65. Budapeşte'de Konser, *İkdam* gazetesi, 7 Teşrinisani 1331/ 20 Kasım 1915, S. 6740.
66. Budapeşte'de Şark Sergisinde İrad Edilen Nutuklar, *İkdam* gazetesi, 18 Ağustos 1334 / 1918, S. 7730.
67. Budapeşte'deki Şehbenderhanemiz, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 16 Mayıs 1331 /29 Mayıs 1915, S. 1455.
68. Budapeşte'deki Turan Cemiyetinin Asar-ı Muhalasatı *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 19 Teşrinisani 1330 / 2 Kânunuevvel 1914, S. 1277.
69. Burhan Arpad, Tiyatro Hikayeleri, Bende Bir Zamanlar, *Cumhuriyet* gazetesi, 19 Ocak 1964, S.14177.
70. Cafer Ulu, 1416 Sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Uygulamaları, Tarih Okulu Dergisi, Mart 2014, S. 17.
71. Celâl Nuri, Tarihimizi Nasıl Yazacağız? İkdam gazetesi, 16 Ağustos 1332/ 29 Ağustos 1916, S. 7021.
72. Celal Sahir, Ahmet Hikmet Hakkında İhtisaslar, Güneş mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11.
73. Celal Sahir, Ahmet Hikmet, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.
74. Celâl Sâhir, Hilâl-i Ahmer Çiçeklerini Alınız, İkdam gazetesi, 30 Temmuz 1331/ 12 Ağustos 1915, S. 6640.
75. Cemiyet-i İslamiyesi'nin Mühim Bir Kararı Peşte'de Gül Baba Cami-i Şerifi, Türk Yurdu mecmuası, 20 Kânunuevvel 1333/ 20 Aralık 1917, S. 150.
76. Cenap Şehabettin, Yeni Sokaklarımız, Peyâm-ı Sabah gazetesi, 26 Kanunisani [Ocak] 1338 / 1922, S:1130/11560.

77. Cengiz Dönmez, Birinci Dünya Savaşı ile İlgili Yurt Dışındaki Türk Şehitlikleri, Akademik Bakış, 2014, S. 14.
78. Çetin Aykurt, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-İ Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, 2015, S. 2.
79. D. K., Terakkiyat-ı Sanayi Namına, Sabah gazetesi, 13 Mart 1327 /29 Mart 1911 S. 7729.
80. Darüleytam, İkdam gazetesi, 21 Şubat 1331/5 Mart 1916, S. 6846.
81. Dilimizi Öğreniyorlar, Türk Yurdu mecmuası, 19 Teşrînisâni 1331/2 Aralık 1915, S. 97.
82. Dün İstanbul Ahalisi de Milletvekillerini İntihap Eyledi, İkdam 19 Kanunuevvel 1335 / 19 Aralık 1919, S. 8209.
83. Eflatun Cem, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Duygu ve Düşünce Dergisi, 15 Haziran 1927, S. 8.
84. Emine Yılmaz, Altayistik Bağlamında Macarca-Türkçe Dil İlişkileri, Bilig Dergisi, Yaz 2015, S.74.
85. Emre Güler, Osmanlı Hâkimiyeti Döneminde Türk-Macar İktisadi ve Kültürel İlişkileri, BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, Haziran 2018, S. 1.
86. Enis Behiç, Ahmet Hikmet, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.
87. Ercüment Ekrem, Ahmet Hikmet'e Dair, Güneş mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11.
88. Erdoğan, Aynur, Tanzimat Döneminde Yurtdışına Öğrenci Gönderme Olgusu ve Osmanlı Modernleşmesine Etkileri, Sosyoloji Dergisi, 2010, S. 20.
89. Fahri Kılıç, Gökhan Güçin, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Alanında Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Türk Tarihçiliğine Etkileri, Tarih Okulu Dergisi, Aralık 2017, S. 32.
90. Fevziye Abdullah Tansel, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hayatı ve Sanatı, Türkiyat Mecmuası, 1951, S. 2.
91. Fikret Alasya, Türklerde Havacılık, Türk Kültürü, Ağustos 1965, S. 34.
92. Florinalı Nazım, Haristan ve Çağlayanlar Mübdi-i Namdarı Ahmet Hikmet Bey, Süs mecmuası, 3 Teşrinisani 1339, S. 21.
93. Güray Kırpık, Yurtdışına Öğrenci Göndermenin Tarihî Meseleleri, Eğitime Bakış Dergisi, Temmuz / Ağustos / Eylül 2015, S. 34.
94. Hamit Refik, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Güneş mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11.

95. Hamit Refik, Ahmet Hikmet ve Hususiyetleri, Güneş mecmuası, 1 Haziran, 1927, S. 11.

96. Hamit Zübeyir, Macaristan'daki Türkoloji Tedkikatına Tarihî Bir Atf-ı Nazar, Millî Mecmua, 27 Ekim 1923, S. 5.

97. Hamit Zübeyr, Türk Lisanının En Eski Hatıraları, Muallimler Birliği Mecmuası, Mart 1926, S. 9.

98. Harb Esnasında Avusturya-Macaristan'ın Ticaret-i Hâriciyesi, İktisâdiyyat mecmuası, 29 Şubat 1331 / 13 Mart 1916, C. 1, S. 3.

99. Heyecan ve Buhran Devam Ediyor, İkdam gazetesi, 19 Mayıs 1335 /1919, S. 8001.

100. Hıfzı Tevfik, Ahmet Hikmet'e Dair, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.

101. Hıfzı Tevfik, Kıymetli Edip Ahmet Hikmet Öldü, Hayat Dergisi, Mayıs 1927, S. 26.

102. Hicran Akın, Onbeşinci Yüzyıl Macar Kroniği Thurûczy'de Türkler, Erdem Dergisi, Mayıs 1985, S. 5.

103. Hikmet Bey, Son Saat Gazetesi, 22 Mayıs 1927, S. 781.

104. Hikmet Bey'in Cenazesi, Son Saat gazetesi, 21 Mayıs 1927, S. 780.

105. Hikmet Bey'in Vefatı ve Ocaklılar, Son Saat gazetesi, 21 Mayıs 1927, S. 780.

106. Hilal ve Salib-i Ahmer Menfaatine Konser, Sabah gazetesi, 9 Şubat 1332 / 22 Şubat 1916, S. 9502.

107. Hilâl-i Ahmer Macar Subesi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 16 Kanunievvel 1330 / 29 Kanunievvel 1914, S. 1304.

108. Hilâl-i Ahmer Murahhası Budapeşte'de, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 12 Kanunievvel 1330 / 25 Kanunievvel 1914, S. 1300.

109. Hilâl-i Ahmer Sergisi, İkdam gazetesi, 30 Temmuz 1332/ 12 Ağustos 1916, S. 7004.

110. Hilâl-i Ahmer Sergisi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 18 Kanunievvel 1332 / 31 Kanunievvel 1916, S. 1967.

111. https://www.mansetizmir.com/hurdacidan-zafer-cikti/52686/

112. Hüseyin Namık Orkun, Türk Dil Bilgisi Dersleri, Ulus gazetesi, 18 Sonteşrın /Kasım 1936, S. 5501.

113. Hüseyin Rahmi, Ahmet Hikmet ve Hususiyetleri, Güneş mecmuası, 1 Haziran 1927, S. 11.

114. Irak'taki Muzafferiyet-i Azime Hakkında, İkdam gazetesi, 20 Nisan

1332 / 3 Mayıs 1916, S. 6905.

115. İbrahim Alaattin, Merhum Ahmet Hikmet, Resimli Gazete, 28 Mayıs 1927, S. 195.

116. İbrahim Karaer, Türk Ocakları (1912-1931), Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.

117. İmlâ Meselesi, İkdam gazetesi, 27 Temmuz 1332/ 9 Ağustos 1916, S. 7001.

118. İntihabat İşleri, Yenigün Gazetesi, 3 Kanunuevvel 1335 / 3 Aralık 1919, S. 257.

119. İsmail Çolak, Osmanlı'nın Avrupa'ya Gönderdiği Talebeler, Somuncu Baba Dergisi, Eylül 2017, S. 203.

120. İsmail Galip, Ahmet Hikmet Bey ve Temaşa, Temaşa mecmuası, 1 Şubat 1330 / 14 Şubat 1914, S. 2.

121. İsmail Suphi [Soysallıoğlu], Zirâat Musâhebesi, Memleketimizde Zirâat Müzesi I, İkdam gazetesi, 14 Kanunievvel 1332/ 27 Kanunievvel [Aralık] 1916, S. 7139.

122. İsmail Suphi [Soysallıoğlu], Zirâat Musâhebesi, Memleketimizde Zirâat Müzesi II, İkdam gazetesi, 17 Kanunievvel 1332/ 30 Kanunievvel [Aralık] 1916, S. 7142.

123. İsmail Tosun Saral, Anadolulu Gül Babalar, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yaz 2007, S. 32.

124. İsmail Tosun Saral, Tarih Sürecinde Gül Baba Türbesinin İçine Genel Bir Bakış, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yaz 2004, S.30.

125.

126. İstanbul'da Macar Salib-i Ahmer Hastanesi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 4 Kanunisani 1332/ 17 Kanunisani 1916, S. 1669.

127. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, İkdam gazetesi, 3 Teşrinisani 1329 / 16 Teşrinisani [Kasım] 1913, S. 6009.

128. Karie ve Karilerimize, *İnci* mecmuası Teşrinisani 1335, S. 11.

129. Kırım Cemiyet-i Hayriyesi'nin Macaristan'a Göndereceği Talebeler, Kırım mecmuası, 10 Teşrinievvel [Ekim] 1334 / 1918, S. 12.

130. Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi, Kırım mecmuası, 8 Ağustos 1334 / 1918, S. 8.

131. Kıymetli Bir Edibimizin İrtihali, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Vefatı, Cumhuriyet gazetesi, 21 Mayıs 1927, S. 1090.

132. Kiev Sefiri, İkdam gaz., 14 Şubat 1335 /1919, S. 7906.

133. Köprülüzade Mehmet Fuat, Bir Edebiyat, Bir Millet, Tevhid-i Efkâr gazetesi, 31 Kanunievvel [Aralık] 1337 / 1921, S. 202.

134. Köprülüzade Fuat, Necip Âsım, Cihan Tarihinde Türkler ve Medeniyetleri 2- Irk ve Lisan, Tevhid-i Efkâr gazetesi, 5 Kanunisani [Ocak] 1338/1922, S. 3235.

135. Köprülüzâde Mehmet Fuat, Hicret Matemleri, Türk Yurdu mecmuası, 15 Nisan 1329 /1 Mayıs 1913, S. 53.

136. Köprülüzade Mehmet Fuat, Necip Asım, Cihan Tarihinde Türkler ve Medeniyetleri 1- Irk ve Lisan, Tevhid-i Efkâr gazetesi, 2 Kanunisani [Ocak] 1338/1922, S.204.

137. Lütfi Fikri, Bizde Efkâr-ı Umumi Var Mıdır? Sabah gazetesi, 29 Haziran 1912, S. 105.

138. M. K., Budapeşte'deki Talebelerimiz Nasıl İstikbal Olundular, Kırım mecmuası, 7 Teşrinisani [Kasım] 1334 /1918, S. 14.

139. M. Muammer, Bir Macarlının Din Hakkındaki Sözleri, Mahfil mecmuası, Şaban 1343 / Mart 1925, S. 58.

140. Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Budapeşte de, Tasviri Efkâr gazetesi, 30 Kanunisani Ocak 1334/ 1918, S. 2357.

141. Macar Hilâl-i Ahmer Reisi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 6 Kanunievvel 1330 / 19 Kanunievvel 1914, S. 1294.

142. Macar Hilâl-i Ahmeri'nin Ordumuza Hediyesi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 6 Temmuz 1331 / 19 Temmuz 1915, S. 1506.

143. Macar Kardeşler Caddesi Resmi Küşadı, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 21 Ağustos 1333/1917, S. 2198.

144. Macar Kardeşler Caddesi, İkdam gazetesi, 19 Ağustos 133/ 1917, S. 7371.

145. Macar Kardeşler Caddesi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 11 Mart 1332 / 24 Mart 1916, S. 1724.

146. Macar Kardeşler Caddesi, Türk Yurdu mecmuası, 30 Ağustos 1333 /1917, S. 142.

147. Macar Kardeşler Caddesinin Küşadı, İkdam gazetesi, 21 Ağustos 133/ 1917, S. 7373.

148. Macar Salib-i Ahmer Cemiyeti, İkdam gazetesi, 11 Mart 1332/ 24 Mart 1916, S. 6865.

149. Macar Salib-i Ahmer Cemiyetinin Tesis Eylediği Çapa Hastahanesinin Resmî Küşadı, İkdam gazetesi, 29 Mart 1332/ 11 Nisan 1916, S. 6883.

150. Macar Sâlib-i Ahmer Heyeti, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 11 Mart 1332 / 24 Mart 1916, S. 1724.

151. Macaristan Sanayi Mekteplerine Gidecek Talebe, İkdam gazetesi, 24 Mart 1332/ 6 Nisan 1916, S. 6878.

152. Macaristan'a Gidecek Talebe Hakkında, İkdam gazetesi, 21 Nisan 1332/4 Mayıs 1916, S. 6906.

153. Macaristan'a Gidecek Talebeye, İkdam gazetesi, 10 Nisan 1332/ 23 Nisan 1916, S. 6895.

154. Macaristan'a Gidecek Talebeye, İkdam gazetesi, 17 Nisan 1334/ 20 Nisan 1916, S. 6902.

155. Macaristan'a Gidecek Talebeye, İkdam gazetesi, 25 Nisan 1332/ 8 Mayıs 1916, S. 6910.

156. Macaristan'a Gidecek Talebeye, İkdam gazetesi, 7 Nisan 1332/ 20 Nisan 1916, S. 6892.

157. Macaristan'a Giden Osmanlı Talebe Hakkında, Servetifünûn mecmuası, 2 Haziran 1332/ 15 Haziran 1916, S. 1304.

158. Macaristan'a Tahsile Gidecek Talebeye, 19 Nisan 1332/ 2 Mayıs 1916, S. 6904.

159. Macaristan'a Tahsile Gidecek Talebeye, İkdam gazetesi, 30 Nisan 1332/ 13 Mayıs 1916, 6915.

160. Macaristan'a Tahsile Gidecek Talebeye, İkdam gazetesi, 5 Nisan 1332/ 18 Nisan 1916, S. 6890.

161. Macaristan'a Talebe İzamı, Kırım mecmuası, 5 Eylül 1334 / 1918, S. 10.

162. Macaristan'a Talebe İzâmı, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 24 Nisan 1332 /7 Mayıs 1916, S. 1768.

163. Macaristan'a Ziraat Tahsili İçin Gidecek Talebe Hakkında, 21 Mart. 1332/, 3 Nisan 1916, S. 6875.

164. Macaristan'a Zirâat Tahsîli için Gidecek Talebe Hakkında, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 22 Mart 1332 /4 Nisan 1916, S. 1735.

165. Macaristan'a Ziraat Tahsili İçin Gidecek Talebe, İkdam gazetesi, 3 Nisan 1332, 16 Nisan 1916, S. 6888.

166. Macaristan'da Bir Cemiyet, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 15 Kanunievvel 1331 / 28 Kanunievvel [Aralık] 1915, S. 1649.

167. Macaristan'da Dîn-i İslâm, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 2 Kanunisânî 1331 / 15 Kanunisânî [Ocak] 1916, S. 1667.

168. Macaristan'da Dîn-i Mübîn-i İslâm'ın Tanınması Etrâfında, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 9 Kanunisânî 1331 / 22 Kanunisânî [Ocak] 1916, S. 1674.
169. Macaristan'da Dîn-i Mübîn-i İslâm'ın Tanınması Etrâfında, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 9 Kanunisânî 1331 / 22 Kanunisânî [Ocak] 1916, S. 1674.
170. Macaristan'da Dini Mübin-i Muhammedî, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 15 Kanunievvel 1331 / 28 Kanunievvel [Aralık] 1915, S. 1649.
171. Macaristan'da Elsine Dersleri, İkdam gazetesi, 10 Ağustos 1333/1917, S. 7362.
172. Macaristan'da Hilal Ahmer İanesi, İkdam gazetesi, 24 Temmuz 1331/ 6 Teşrinisani [Kasım] 1915, S. 6726.
173. Macaristan'da Hilal Ahmer İanesi, İkdam gazetesi, 24 Teşrinievvel 1331/, 6 Teşrinisani [Kasım] 1915, S. 6726.
174. Macaristan'da Hilâl-i Ahmer İânâtı, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 8 Şubat 1330 / 21 Şubat 1915, S. 1358.
175. Macaristan'da Hilâl-i Ahmer İçin Faaliyetler, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 4 Kanunievvel 1330 / 17 Kanunievvel [Aralık] 1914, S. 1292.
176. Macaristan'da Osmanlı Gençleri, Sırat-ı Müstakim mecmuası, 29 Temmuz 326 /11 Ağustos 1910, C. 4, S. 101.
177. Macaristan'da Osmanlı Gençleri, Sırat-ı Müstakim mecmuası, 29 Temmuz 326 /11 Ağustos 1910, C. 4, S. 101.
178. Macaristan'da Türk Talebesi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 25 Haziran 1333/ 1917, S. 2144.
179. Macaristan'da Türkçe ve Bulgarca Dersleri, İkdam gazetesi, 5 Teşrinisani 1331/ 18 Teşrinisani [Kasım] 1915, S. 6738.
180. Macaristan'daki Talebeye İstizansız Para Gönderilmeyecek, Tasvir-i Efkâr gazetesi,16 Teşrinisani 13286 /9 Teşrinisani [Kasım] 1916, s. 1937.
181. Macaristan'daki Türk Talebesi, İkdam gazetesi, 25 Haziran 1333/1917, S. 7319.
182. Macaristan'da Türk Talebe: Bir Macaristan Mektubu Talebe -i Osmanî, Şehbal mecmuası, Mayıs 1330 /1914, S. 96.
183. Macarların Hilal-i Ahmer'e Muavenetleri, İkdam gazetesi, 21 Şubat 1330/ 6 Mart 1915, S. 6481.
184. Macarların Hilâl-i Ahmer'e Muâvenetleri, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 21 Şubat 1330 / 6 Mart 1915, S. 1371.
185. Mahallât İsimleri, Aydede mecmuası, 2 Şubat 1338 / 1922, S. 10.
186. Mária T. Nyiri, Macaristan'da Türkoloji'nin Tarihi I, Türk Dünyası

Araştırmaları Dergisi, Ağustos 2002, S. 139.

187. Mecdi Sadrettin, Ölümünden Bir Ay Evvel, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.

188. Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 1, İçtima Senesi 2.

189. Mecruh Osmanlı Zabitanı Budapeşte'de, Tasvir-iEfkâr gazetesi, 15 Kanunievvel 1332 / 28 Kanunievvel [Aralık] 1915, S. 1649.

190. Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet'in Ölümü Münasebetiyle Matbuat Aleminde, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.

191. Mehmet Sâdi, Berlin – İstanbul Katarında, İkdam gazetesi, 5 Kanunisani 1331/18 Kanunisani [Ocak] 1916, S. 6799.

192. Melek Çolak, Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz- 2000, S.2.

193. Melek Çolak, Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2010, S. 27.

194. Melek Çolak, Macar Arşiv Belgelerinin Işığında I. Dünya Savaşı Sırasında Avusturya-Macaristan Topraklarında Bulunan Tatar Esir Kamplarında Yaşam, Türkoloji Çalışmaları ve Ignác Kúnos (1915-1918), Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, Haziran 2019, S. 67.

195. Melek Çolak, Macaristan'da Müslümanlık ve İmam Abdüllatif Efendi (1909-1946), ICANAS, 38 (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara, 10-15 Eylül 2007.

196. Melek Çolak, Sezgin Topal Mızrak, Macar Gençlik Heyetinin İstanbul Ziyareti (1877), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Güz 2016, S. 33.

197. Meryem Kaçan Erdoğan, Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi Rakoczi Jozsef, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2011, S.23.

198. Mevadd-ı Umûmiyye Ticaret ve Zirâat Nezâretinden, Takvim-i Vakayi, 15 Haziran 1333/ 1917, S. 2915.

199. Milli Ahrar Fırkası, Hâdisat gazetesi, 21 Mayıs 1335 /1919, S.141.

200. Millî Ahrar Fırkasının İçtimaı, İleri gaz., 24 Teşrinievvel 1335 / Ekim 1919, S. 643.

201. Millî Türk Fırkası Namzetleri, Yenigün Gazetesi, 18 Kanunuevvel 1335 /18 Aralık 1919, S. 272.

202. Milli Türk Fırkası Teşekkül Etti, Türk Dünyası gazetesi, 21 Teşrinievv-

vel [Ekim] 1335 /1919, S. 54.

203. Milli Türk Fırkasının Beyannamesi, Türk Dünyası gaz., 11 Kanunuevvel 1335 /11 Aralık 1919, S. 86.

204. Muhsin Kadıoğlu, Kültürel Strateji Açısından Gül Baba Hakkındaki İlk Çalışma Rumbeyoğlu Fahreddin'in Makalesinin Yeniden Değerlendirilmesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 2014, S. 69.

205. Muslihittin Adil Bey ile Mülakat, Avrupa'daki Talebimiz, Zaman gazetesi, 31 Temmuz 1334 / 1918, S. 116.

206. Mustafa Gündüz, Diyar-ı Ecnebîde Tahsil-i İlim Serüvenimiz (1830-1950), Eğitime Bakış Dergisi, Temmuz / Ağustos / Eylül 2015, S. 34.

207. Mücahide-i Ziraiye, İkdam gazetesi, 16 Kanunisani 1332 / 29 Kanunisani [Ocak] 1917, S. 7172.

208. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Alman Darülfünunlarında Düello, Resimli Gazete, 28 Haziran 1340/1924, S. 43.

209. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Cemiyet-i Hâzıramızda Kadınlara Karşı Edilecek Muamele, Resimli Gazete, 25 Teşrinievvel 1340/ 1924, S.60.

210. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, İslâmlar Aleyhindeki Sinema Mevzuları, Resimli Gazete, 15 Teşrinisani 1340/1924, S. 63.

211. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Kur'an-ı Kerim Tercümesi Münasebetiyle, Resimli Gazete, 18 Teşrinievvel [Ekim] 1340/1924, S.59.

212. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Medeniyetin Alâmeti, Resimli Gazete, 13 Eylül 1340 / 1924, S.54.

213. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Meskenin Ruha Te'siri, Resimli Gazete, 20 Eylül 1340/1924, S. 55.

214. Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Millî Terbiye, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, 1333/1917, S.3.

215. Münekkit [Hamdullah Suphi], Vur Abalıya, Ahmet Hikmet Bey, Davul Dergisi, 1 Ocak 1324, S. 19.

216. Müteferrik Malumat, Sabah gazetesi, 9 Mart 1330 / 22 Mart 1914, S. S. 8803.

217. Müttefiklerimizin Tessüratı- Macar Matbuatında Tessürat, Tanin gazetesi, 6 Temmuz 1334 / 1918, S. 3429.

218. Ne Duruyorsunuz? İkdam gazetesi 24 Eylül 1324 / 7 Teşrinievvel 1908, S. 5162.

219. Nebizade Ahmet Hamdi, Macarlar ve Türkler, Zaman gazetesi, 13 Haziran 1334/ 1918, S. 71.

220. Nebizade Hamdi, Yeni Fırka, Türk Dünyası gazetesi, 21 Teşrinievvel [Ekim] 1335 /1919, S. 54.

221. Necip Asım, Ahmet Hikmet, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.

222. Orhan Köksal, İlk Türkoloji Çalışmaları ve Macaristan Örneği. [https://www.academia.edu/38159737/%C4%B0lk_T%C3%BCrkoloji_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1_ve_Macaristan_%C3%96rne%C4%9Fi]

223. Osmanlılar ve Macarlar, İkdam gazetesi, 22 Nisan 1326/5 Mayıs 1910, S. 53.

224. Osmanlı-Macar Mektebi; Sabah gazetesi, 5 Kanunisani 1326 /18 Kanunisani 1911, S. 7659.

225. Oya Dağlar Macar, Galiçya Cephesi'nde Osmanlı Birlikleri ve Sağlık Hizmetleri (1916-1917), Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 2009, C. X, S. 2.

226. Peşte Başşehbenderi, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 20 Teşrinisani 1330 / 3 Kanunievvel 1914, S. 1278.

227. Peşte'de Bir İçtima, İkdam gazetesi, 27 Mayıs 1334/1918, S. 7650.

228. Peşte'de Cami-i Şerif, İkdam gazetesi, 29 Teşrinisani [Kasım] 1333/1917, S. 7471.

229. Peşte'de Mühim Bir Sergi, İkdam gazetesi, 13 Nisan 1331/ 27 Nisan 1915, S. 6533.

230. Peşte'de Sultan Mehmet Caddesi, İkdam gazetesi, 30 Teşrinisani 1331/ 13 Kanunievvel [Aralık] 1915, S. 6763.

231. Peşte'de Talebe-i Osmaniye, İkdam gazetesi, 4 Mayıs 1332/ 17 Mayıs 1916, S. 6919.

232. Peşte'de Tezâhürât-ı Dostâne, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 6 Teşrinisani 1331/ 19 Teşrinisani 1915, S.1610.

233. Recep Arpa, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tefsîr-i Hüseynî Tercümesi'nden Bir Numûne, Usûl, İslam Araştırmaları Dergisi, Ocak-Haziran 2014, S. 21.

234. Rıza Yalgın, Macaristan'da Türklerden Bir Hatıra, Çınaraltı Dergisi, 13 Şubat 1943, S. 73.

235. Rumbeyoğlu Fahrettin Reşat Bey, Macaristan'da Bazı Âsâr-ı Osmâniyye I, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, 1 Teşrinievvel 1329 / 14 Ekim 1913, C. 4, S. 22.

236. Sabiha Zekeriya, Amerika'da Bir Türk Gencinin Sergüzeşti, Vakit gazetesi, 22 Teşrinievvel/Ekim 1336 / 1920, S. 1031.

237. Sadık Kutalmış, Budapeşte'de İki Diplomat Edebiyatçı Ahmet Hikmet ve Enis Behiç, Türk Edebiyatı Dergisi, Haziran 2011, S. 452.

238. Sadık Müfit Bilge, Evliya Çelebi Macaristan'da, Türk Edebiyatı Dergisi, Haziran 2011, S. 452.

239. Sadrettin Gümüş, Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları, FSM İlmî Araştırmalar Dergisi, Bahar 2015.

240. Safvet Örfî, Enis Behiç'in Miras'ı, Hayat Dergisi, 22 Eylül 1927, S. 43.

241. Sanayi Mektebi'nin Tevsi'i, İktisadiyyat Mecmuası, 12 Eylül 1332/1916, S. 29.

242. Satı, Niçin Geri Kaldık, Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası, 15 Mart 1326 /28 Mart 1910, S. 2.

243. Seracettin, Harbi Umumi ve Talebemiz, Tedrisat Mecmuası, Nisan 1335 /1919, S. 1/44.

244. Sevda Özkaya Sofu, II. Meşrutiyet Döneminde Türk-Macar İlişkilerinin Kaynağı Olarak Türk Basını, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, [TAED]- Ocak 2019, S. 64.

245. Seyyar Mektepler, Sabah gazetesi, 26 Teşrinievvel 1329/ 8 Teşrinisani 1913, S. 8673.

246. Seyyid Celil Şem'i, Avrupa'ya Talebe Göndermek, Kırım mecmuası, 24 Teşrinievvel [Ekim] 1334 /1918, S. 13.

247. Siyasiyat, Yine Ziraat, Tanin gazetesi, 8 Teşrinievvel 1332/21 Teşrinievvel [Ekim] 1916, S. 2821.

248. Siyasiyat-Ziraat İşleri, Tanin gazetesi,10 Eylül 1332/ 23 Eylül 1916, S. 2795.

249. Şaban Ortak, I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı ve Habsburg Hanedanları Arasındaki İlişkiler**,** Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2016, S. 56.

250. Şerif Baştav, Macar-Türk Akrabalığı, Tarih ve Toplum Dergisi, Kasım-2001, S. 215.

251. Tahsin Yıldırım, Süleyman Nazif'e II. Mahmut Türbesini Çok Gördüler! Türk Edebiyatı Dergisi, Ocak 2017, S. 519.

252. Takáts Sándor: Rajzok a török világból. Magyar Tudományos Akadémia, Budapeşte 1915.

253. Talebe İzamı, Sabah gazetesi, 19 Şubat 1326 / 4 Mart 1911, S 7704.

254. Taner Aslan, Ermeni Katolik Papazların Macaristan'daki Faaliyetleri ve Macar Gazeteci Yazar Dr. Attila Von Orbók'un Türk Macar Dostluğuna

Katkıları, Ermeni Araştırmaları Dergisi, 2018, S. 59.

255. Tarık Demirkan, Macar Turancıları, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000.

256. Taşra Nazmedleri Hakkında Milli Kongre'nin Tavsiyesi, İkdam Gazetesi, 10 Teşrinisâni [Kasım] 1335 /1919, S. 8171.

257. Tayyip Gökbilgin, Kanuni Sultan Süleyman'ın Szigetvar'daki Türbesi, Tarih Dünyası Dergisi, Ağustos 1950.

258. Temaşa, Temaşa mecmuası, 6 Haziran 1334/ 6 Haziran 1918, S. 1, s. 9.

259. Tibor Mayor, Macaristan ve Trianon Muahedesi, Türk Kültürü Dergisi, Temmuz 1970, S. 93.

260. Türk Derneği Nizamnâmesi, Sırat-ı Müstakim mecmuası, 1 Kânunisâni 1324/14 Ocak 1909, S. 21.

261. Türk Derneği Riyaset-i Aliyyesine, Türk Derneği mecmuası, S. 5.

262. Türkçe Hakkında Konferanslar, Zaman gazetesi, 12 Nisan 1918, S. 9.

263. Türkiye Macaristan, Macaristan'a Giden Osmanlı Talebe Hakkında, Servet-i Fünûn, mecmuası 2 Haziran 1332 /15 Haziran 1916, S. 1304.

264. Türkiye'de Teknik Öğretim, Maarif Vekilliği Dergisi, İstanbul, 1940, C. 2.

265. Vahit, Budapeşte'de Osmanlılık Lehine Nümayişler, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 3 Ağustos 1330 / 16 Ağustos 1914, S. 1170.

266. Vecihi, Zlota Lipa Kenarında Bir Sene-6, Tevhid-i Efkâr gazetesi, 8 Kanunievvel [Aralık] 1337/1921, S. 3207-179.

267. Vecihi, Zlota Lipa Kenarında Bir Sene-9, Tevhid-i Efkâr gazetesi, 12 Kanunievvel [Aralık] 1337 / 1921, S. 3211-183.

268. Veled Çelebi, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.

269. Veliahd Efendi Hazretlerinin Seyahati, Tanin gazetesi, 4 Kânunusâni [Ocak] 1334/1918, S. 3256.

270. Veliahd-ı Saltanat Hazretleri, Tanin gazetesi, 21 Teşrînisâni 1332 /4 Kânunuevvel 1916, S. 2865.

271. Veliahd-ı Saltanat Hazretlerinin Avdeti, Tasvir-i Efkâr gazetesi, 21 Reşrinisani 1332 / 4 Kanunievvel [Aralık] 1916, S. 1942.

272. Veliaht Sultaniyesi Seneye Peşte'de, *İkdam* gazetesi, 21 Teşrînisâni 1332/ 4 Aralık 1916, S 7116.

273. Veliaht-ı Saltanat Peşte 'de İkdam gazetesi, 4 Kânunusâni [Ocak] 1334/1918, S. 7507.

274. www.turkoloji.com.tr

275. Yavuz [Ahmet Hikmet], Müsteşrik Vambéry, Türk Yurdu Dergisi, Teşrinievvel 1329 / Ekim 1913, S. 52.

276. Yavuz [Müftüoğlu Ahmet Hikmet], Musahabe: Oğlum Tahsil- i İlm Et Yoksa Hamal Olursun, İnci Mecmuası, Mart 1339/1923, S.35.

277. Yirmiden Kırk Beşe Kadar Silah Başına, İkdam gazetesi, 22 Temmuz 1330 /4 Ağustos 1914, S. 6269.

278. Yusuf Râzi [Bel], Budapeşte Mektupları, -2-, Peşte 'de Hayat, İkdam gazetesi, 4 Teşrinievvel [Ekim] 1333/1917, S. 7415.

279. Yusuf Râzi, Hayâl!.., İkdam gazetesi, 22 Teşrinievvel [Ekim] 1333/1917, S. 7464.

280. Yusuf Râzi, Macaristan Yolunda – Peşte Hastahânelerinde, İkdam gazetesi, 24 Eylül 1333-1917, S. 7407.

281. Yusuf Şerif, Ahmet Hikmet, Türk Yurdu mecmuası, Haziran 1927, S. 30.

282. Yücel Namal, I. Dünya Savaşı Yıllarında Türk-Macar Dostluğuna Bir Örnek: Macaristan'da İslamiyet'in Resmi Din Olarak Kabulü, Avrasya Etüdleri, 2019.

283. Yücel Namal, Sezgin Topal Mızrak, I. Dünya Savaşı'na Ait Macarca Bir Eser: "Törökök" (Türkler) Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 1, Güz 2017, S. 23.

284. Zeynel Akkoç, Budapeşte'de Gülbaba Türbesi, Yarım Ay Dergisi, 15 Nisan 1936, S. 29.

285. Zeynep Korkmaz, Türk Macar İlişkilerinde Türkoloji'nin Yeri, Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi), Şubat 2012, S. 722.

DİZİN

Dizin

A

Abdulbaki 192
Abdülhak Adnan 43, 45
Abdülhak Hamit 49, 53, 59, 74
Abdulhakim Hikmet 60
Abdülhak Şinasi 31, 33, 36, 49, 52, 53, 55, 88, 89, 90, 371
Abdullah Bey 46
Abdullah Cevdet 37, 68, 371
Abdullatif Efendi 105
Abdülmecit Efendi 39, 46, 47
Abdurrahman 29, 192
Abidin Daver 33, 34, 83, 84, 372
Adakale 116, 124, 348
Adelgunde Deoryer 151
Adolf Straus 146
Agah 82, 365
Ağaoğlu Ahmet 37, 174, 202, 372
Agop Boyacıyan Efendi 103
Ahali İktisat Fırka 45
Ahmet 15, 16, 21, 23, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 174, 175, 176, 179, 184, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 215, 222, 223, 224, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 240, 243, 245, 251, 252, 257, 258, 259, 260, 261, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 288, 289, 290, 296, 297, 303, 306, 311, 313, 316, 322, 323, 326, 342, 349, 355, 356, 358, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 382, 383, 384, 385, 386, 387
Ahmet Aziz 192
Ahmet Bahri 192
Ahmet Bican 243
Ahmet Cemal 192
Ahmet Cevat Bey 40
Ahmet Cevdet 137, 200, 258, 372
Ahmet Emin Yalman 181
Ahmet Fazıl Efendi 45
Ahmet Ferit 43, 44
Ahmet Fuat 192
Ahmet Haşim 33, 366
Ahmet Hilmi Bey 103
Ahmet-i Evvel 313
Ahmet İhsan 32, 45, 51, 63, 64, 94, 95, 98,

274, 366, 371, 374
Ahmet-i Sâni 313
Ahmet İzzet 192
Ahmet Kemalettin 192
Ahmet Mithat Efendi 103
Ahmet Rasim 45, 63
Ahmet Refet 192
Ahmet Refik Bey 30, 39, 53, 54, 103
Ahmet Selahattin 44, 45
Ahmet Şerif 192
Ahmet Yekta 174
Âkif Bey 55, 103
Akil Muhtar 37, 47
Aksaray 30, 31, 79, 134
Alajos Paikert 147
Albert Apponyi 148
Albert Berzeviczy 113
Ali Bey 38, 74, 239
Ali Canip 64, 101, 174
Ali Haydar 192
Âlî Paşa 350
Ali Ruhi 192
Alişanzade İsmail Hakkı 48, 75, 88, 97
Ali Sedat 192
Alparslan 60
Alparslan Yavuz 60
Andras Rona-Tas 237
Andreas Bodrogligeti 237
Anju 21, 316, 329, 347
Anna Madel 120
Antal Reguly 236
Antuvan (Andon) Tıngır Efendi 103
Apony 210, 211
Apur 347
Ârif Bey 103
Arif Cemal Bey 182
Arif Nihat Asya 244
Arif Sabit Efendi 193
Arpad 21, 210, 211, 304, 314, 315, 327, 344, 345, 346, 347, 349, 367, 375
Arşidük Maksimilien 151
Arşidüşes Mari 151
Aryanî 308, 318, 323, 330, 332, 337, 353
Asaf Muammer 45
Askeri Eytâm ve Erâmil Mu'avenet Sandığı 256
Atatürk 25, 39, 43, 44, 54, 151, 174, 181, 193, 195, 217, 229, 236, 257, 284, 292, 364, 366, 368, 369, 370, 371, 382, 385
Âtıf Bey 103
Attila 115, 119, 120, 244, 315, 385
Attila İlhan 244
Attila Von Orbok 115, 119
August 120
Avar 222, 307, 315, 328
Avzen Dubalou 129
Ayaz Efendi 103
Aydede mecmuası 136, 381

B

Bahri Bey 221, 262
Bahri Ersoy 244
Balint Balassi 242
Balkani Kalman 138
Baron Herman 269
Bartelemeos Szemere 348
Bartuc 162
Bedri 257
Behiç Erkin 34
Bekir Nüzhet 192
Bekir Sıtkı Bey 197
Bela Barabaş 141
Bela Erödi 104
Bela Horvath 105
Bela Zichy 71, 233
Berchtold Maroth 118
Bereketzade M. Ekrem 106
Besim Ömer Paşa 273, 279
Bosna Hersek 23, 142, 217, 218, 276
Boşnak-Macar Ticaret Merkezi 138
Boyar 222, 315, 328
Budapeşte Doğu Akademisi 138
Bulaerudi 130
Bulgar 106, 128, 222, 226, 232, 258, 307, 315, 320, 328
Burhanettin 192

Bursalı Mehmet Tahir 101
Buryan 151

C

Cafer Sadık 192
Çallı İbrahim 174
cami 144, 146, 147, 148, 149, 242
Celalaettin Arif 44
Celal Bey 103
Celalettin Harzemşah 311
Celal Nuri Bey 122
Celal Sahir 48, 51, 53, 59, 60, 79, 88, 98, 163, 267, 375
Cemal Bey 105, 182
Cemal Sahir 193, 209, 210, 211
Cemil Paşa 74
Cemil Sait 80, 81
Cenap Şahabettin 63, 136, 161, 223, 367, 371
Cengiz Han 307, 311
Cermen 220, 234, 318, 323, 329, 330, 331
Cevat 40, 174, 192, 257
Cevdet 37, 68, 137, 192, 200, 258, 371, 372
Cevherî 307
Ceyhun Atuf Kansu 244
Cezmi 311
Charles Robert 347
Çoşkun Ertepınar 244
Csernoch 344

D

Davul 89, 90, 383
Denis Sinor 237
Dertli Aşık 243
Diran Kelekyan 188
Doğu Birliği 107
Dudulef Havaş 253
Dulakost 306

E

Edebiyat-ı Osmaniyye Cemiyeti 107
Edip Servet 174
Edit Taşnadi 237
Edward Kadusa 271
Eflatun Cem 69, 73, 74, 376
Elles 135
Elsine-i Turâniye Kürsüsü 318
Elsö Magyar Aero Müvek 293
Emrullah Efendi 103
Endre Desko 236
Enis Behiç Bey 40, 173, 174, 175, 176, 210
Envarü'l-Aşıkîn 243
Enver Paşa 173, 202, 273
Ercüment Ekrem 30, 31, 32, 47, 49, 50, 376
Ertuğrul Bey 308
Etienne Chambery 251, 280
Etienne Tisza 120
Etrich 293
Evliya Çelebi 124, 137, 146, 164, 168, 243, 343, 349, 385
Eyüp 31, 79, 182
Eyüp Hamdi 182

F

Fahrettin Bey 130, 160, 164
Fahri Paşa 173
Faik Bey 117, 118, 126, 130, 131, 163, 167, 168
Faik Nüzhet 45
Farabî 307
Fatih 24, 31, 43, 79, 93, 99, 114, 122, 134, 136, 145, 270, 295, 367
Fatma Nerîme Hanım 34, 35, 36
Ferdinand Karminsky 120
Ferenc H. Kiraly 143
Ferenc Rákóczi 138
Feridun Bey 211
Ferit 41, 43, 44, 45
Ferit Paşa 41, 45
Fesa 292
Fethi Tevetoğlu 29, 30, 35, 52, 60, 65, 71, 85, 86, 97, 99, 103, 109, 121, 122, 126, 128, 132, 146, 149, 150, 159, 176, 186, 196, 231, 233, 274, 355, 367, 369
Fevzi Numan Bey 200

Fikri 44, 174
Fin 100, 124, 215, 216, 226, 229, 306, 317, 318, 320, 327, 330, 341
Florinalı Nâzım 72
Fransuva Joseph 150, 151, 252, 257, 258
Fransuva Şarl 151
Frenc Kulos 271
Fuat Paşa 350
Fuat Raif Bey 103
Fuat Selim 44, 45

G

Gábor Bálint 236
Gabor Bethlen 243
Gabrielle Guillemet (Gabi) 173
Galatasaray Sultanisi 15, 39
Genç Kalemler 86, 101, 311
Geza 139, 233, 236, 314, 315, 327, 328, 346
Geza Kuun 236
Gezer/Gürz İlyas tepesi 350
Goldziher 164
Gülbaba 16, 24, 136, 145, 146, 147, 148, 149, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 297, 343, 350, 367, 387
Gülbaba Türbesi 16, 24, 145, 146, 147, 148, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 297, 350, 387
Gümülcineli İsmail bey 41
Güneş Mecmuası 30, 31, 32, 33, 40, 47, 49, 50, 59, 60, 62, 69, 72, 79, 83, 86, 88, 90, 372
Gyorgi Almassy 236
György Prag 226
György Hazai 237
Gyula Doner 285
Gyula Germanus 148
Gyula Moravcsık 236
Gyula Németh 236
Gyula Pekar 105, 278

H

Habil Âdem 193
Habsburglar 21, 145, 316, 329
Hacı Bey 163
Hafız Abdülhalim Efendi 29
Hâfız Hacı Ahmet 29
Hakkı Bey 103
Hakkı Süha 174
Halil Bey 103
Halil Nihat bey 53
Halit Ziya Uşaklıgil 33, 63
Halka Doğru 101
Hamdullah Suphi 43, 89, 90, 101, 174, 383
Hamit 32, 44, 45, 49, 53, 59, 74, 88, 182, 193, 227, 310, 376, 377
Hamit Nuri Bey 182
Hamit Zübeyir 182, 193, 227, 377
Hasan Argon 173
Hasan Eren 236, 368
Hasan Ferit 45, 368
Hasan Fevzi 192
Hasan Hulki 192, 200
Hasan Hulki Bey 200
Hatice Suat Hanım 34, 35, 54
Hazar 222, 307, 315, 328
Hâzık Bey 103
Hedervary 148, 268, 278
Hikmet Bey 15, 29, 30, 34, 38, 40, 43, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 62, 64, 69, 72, 73, 74, 75, 81, 89, 90, 99, 103, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 122, 127, 132, 133, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 151, 161, 162, 168, 174, 175, 176, 188, 189, 198, 199, 208, 210, 211, 240, 251, 252, 253, 257, 258, 259, 260, 261, 269, 270, 271, 273, 275, 276, 277, 278, 280, 289, 290, 355, 372, 376, 377, 378, 383
Hikmet Dizdaroğlu 66, 72, 82, 87, 368
Hikmet Turhan 193
Hilal-i Ahmer Cemiyeti 120, 256, 269, 270, 271, 272, 277, 278
Hint-Avrupa 225, 330
Hıfzırrahman Raşit Öymen 182
Hıfzı Tevfik 51, 59, 174, 377

Hoca Fazıl Efendi 41
Hoca Müfit Efendi 41
Hoca Sabri Efendi 41
Hubal 120
Hugo 310
Hulusi 174, 192
Hunlar 215, 328
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 40, 41
Hüsamettin bey 41
Hüsamettin Reha Bey 200
Hüseyin Cahit 63, 70, 103, 119, 202, 368
Hüseyin Fethi 192
Hüseyin Hicabi Bey 41
Hüseyin Hilmi Bey 41
Hüseyin Kâzım 45
Hüseyin Muhip Bey 200
Hüseyin Nihal Atsız 244
Hüseyin Ragıp 43, 182, 205
Hüseyin Rahmi 31, 32, 59, 63, 79, 83, 86, 88, 89, 90, 377
Hüseyin Siret 63
Hüseyin Suat 63
Hüseyinzâde Ali 19, 37
Hüviyet Bekir Örs 181

I

İbn-i Sina 307
İbnü Suvvar'el-Abdî 307
İbrahim 17, 33, 37, 47, 48, 50, 51, 54, 174, 192, 313, 351, 378
İbrahim Alaattin 33, 47, 48, 50, 51, 174, 378
İbrahim Halil 192
İçtihat mecmuası 371
İçtimâiyât Mecmuası 101
Ignác Kunos 236
İkdam 42, 44, 45, 94, 96, 105, 122, 126, 127, 128, 129, 133, 134, 136, 137, 143, 145, 146, 148, 168, 179, 180, 184, 186, 187, 191, 192, 193, 199, 200, 201, 206, 220, 221, 222, 239, 240, 255, 258, 259, 262, 264, 267, 268, 273, 276, 277, 278, 279, 287, 289, 290, 305, 372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 387
İmre Tököly 138
İslâm Mecmuası 101
İsmail 17, 37, 41, 43, 44, 48, 53, 62, 75, 82, 83, 88, 94, 97, 103, 123, 155, 156, 157, 158, 162, 182, 187, 192, 207, 239, 240, 244, 268, 273, 277, 286, 307, 364, 367, 368, 378
İsmail Adnan Kami 192
İsmail Bey 62, 103
İsmail Habip 155
İsmail Hakkı 41, 43, 44, 48, 75, 88, 97, 103, 182, 273
İsmail Kemalî 192
İsmail Müştak 53
İsmail Semuh 192
İstanbul Erkek Lisesi 53
İştvan 233
İstvan Barczy 148
István Dobay 253
İstvan Mandoky Kongur 237
İstvan Vásáry 237
İzzet Bey 103, 130
İzzet Melih 53

J

Janos Csernoch 114, 119, 344
Janos Eckmann 237
Janos Hazi 243
Jorj Semreçani 114
Joseph Budenz 236
Jozef Vanesy 120
József Thury 236
Jules Kovats 118
Julius Germanus 108
Jul Kovaç 118

K

Kabar 222, 315, 328
Kabûlî Paşa 350
Kâmil Paşazade 46
Karabalgasun 231

Karaçon Efendi 103
Karakurum 231, 306
Karpat 21
Kelemen Mikes 23
Keleti Szemle-Revue Orientale 108
Keleti Szövetség 107
Kemal 25, 41, 45, 46, 65, 74, 181, 250, 283, 310, 364, 369
Kemal Atıf 45
Kemaleddin Bey 148
Kemal Mithat 41, 45
Kemal Tahir 250
Kenan Bey 292
Kitab-ı Sihah 307
Klebelsberg 318
Köbanya (Kőbánya) Nekahathanesi 261
Könik Lajos 290
Kontes Semsey 273
Kont Kuen Hedervary 273, 278, 280
Kont Tespa 268
Kont Tizsa 269
Köprülüzade Fuat Bey 53, 229, 317
Kunoş 107, 108, 127, 146, 222

L

Lajos Fekete 236
Lajos Kossuth 138
Lajos Ligeti 236
Lançi 128
Lansi Leu 288
Lászlo Rasony 236
Latife Hanım 181
Lutfi Efendi 371
Lütfi Fikri 45, 97, 98, 379

M

Macar Bilim Enstitüsü 24, 107
Macar Boşnak Cemiyeti 139
Macar-Boşnak Cemiyeti 138, 285
Macar Doğu Kültür Merkezi 106, 107
Macar Halk Partisi 114, 119
Macar Hunvedler Cemiyeti 200
Macaristan Kardeşlik Cemiyeti 200
Macaristan Yahudileri Teavün Cemiyeti 200
Macar Kardeşler Caddesi 105, 132, 133, 134, 135, 136, 379
Macar Pedagoji Cemiyeti 200
Macar Pester Lloyd Cemiyeti 200
Macar Sulh ve Hakem Cemiyeti 200
Macar Ticaret Odası 194
Macar Turan Derneği 24, 296
Macar-Türk Dostluk Cemiyeti 24, 296
Macar-Türk Mektebi 128, 129, 130
Magyarsag 25, 104
Mahfil 128, 379
Mahir Sait Bey 40, 41
Mahmut 52, 103, 117, 173, 192, 200, 292, 385
Mahmut Celalaettin 192
Mahmut Cevat Bey 103
Mahmut Kemal 192
Mahmut Kemalettin 200
Mahmut Mazhar 192
Mahmut Münib 192
Mahmut Necip 192
Mahmut Nedim Bey 103
Manfred Vasy 120
Manyasizade Refik Bey 75
Maria Therisa 345
Mari Momher 115
Marki Pallaviçini 257
Maurice Gellerie 118
Mazhar Bey 38
Mecdi Sadrettin 48, 382
Mehmet 5, 17, 24, 33, 36, 37, 43, 44, 55, 63, 64, 65, 68, 71, 85, 87, 97, 99, 101, 103, 114, 119, 123, 130, 132, 133, 150, 151, 152, 166, 174, 192, 194, 196, 201, 209, 210, 220, 221, 230, 239, 244, 261, 262, 277, 289, 297, 312, 313, 356, 364, 366, 367, 369, 379, 382, 384
Mehmet Abdullah 192
Mehmet Ali 114, 192, 209, 239, 277, 369
Mehmet Bey Şahtanstinski 103
Mehmet Celalettin 192
Mehmet Cevdet Efendi 194

Mehmet Ekrem 192
Mehmet Emin 37, 43, 44, 63, 101, 103, 174, 230, 244
Mehmet Enver 192
Mehmet Ferit 192
Mehmet Hadi 192
Mehmet-i Râbi 313
Mehmet-i Sâlis 312
Mehmet Kemalettin 192
Mehmet Masum Efendi 103
Mehmet Mübarek 192
Mehmet Paşa 166
Mehmet Rauf 55, 63, 68, 192, 382
Mehmet Remzî 36
Mehmet Reşat 24, 150, 151
Mehmet Sadi 220, 262, 289
Mehmet Sadık 192
Mehmet Şerif 192
Mevlit Baysal 195
Meysardeş 119
Mey Saroş 118
M. Fuat Gündüzalp 182
Mihail Dukas 314, 315, 327, 346, 347
Miklós Zrínyi 243
Millî Kongre 45
Millî Tetebbular 101, 124
Millî Türk Fırkası 44, 45, 382
Mişon Ventura 44, 45
M. Muammer 128, 379
Mohaç 168, 295, 348
Mongollar 231, 306
Moris Herzok 120
Mösyö Gasamed 47
Mösyö Hörneri 40
M. Şevki Yazman 219, 368
Muammer Nuri Bey 200
Muaviye 307
Müfide Koryürek 35
Müfit Ratip 174
Muhittin 174
Muhsin Refet Bey 194
Muhtar Bey 45, 47, 129
Murad-ı Râbi 313
Murad-ı Sâlis 312
Musa Bey 103
Musa Kazım 192
Museum Körut 24
Muslihittin Âdil Bey 182, 185
Mustafa Asım 192
Mustafa Fehmi 192
Mustafa Hikmet 192
Mustafa Kemal bey 41
Mustafa Necati 192
Mustafa Paşa 166, 242, 350
Mustafa Pertev 192
Mustafa Şahin 192
Mustafa Şeref 135, 286
Mustafa Vehbi 192
Mustafa-yı Evvel 313
Mustafa-yı Sâni 313
Mustafa Zühtü (İnhan) 43
Muvaffak Bey 53
Múzeum Körút 132

N

Naci Pelister 193
Nandor Efendi 40
Nasip Bey Yusufbegof 103
Nasuh Efendi 234
Nazmi Ziya 174
Nebizade Ahmet Hamdi 43, 220, 288, 383
Necip Asım 36, 37, 312, 379, 384
Necip Bey 103
Nicola Semere 119
Nihat Adil Erkman 181
Nikolay Mihayloviç Yadrintsev 100
Nil Türker Tekin 61, 118, 119, 126, 130, 132, 161, 163, 168, 169, 206, 370
Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu 244
Nurettin Bey 103

O

Ödön Schütz 237
Ogron 148
Ömer Aziz 192
Ömer Fevzi Efendi 103
Ömer Seyfettin 64, 174

Orhan Seyfi 174
Orkun 231, 327, 377
Osman Fikri Sertkaya 237
Osman Halit 192
Osman-ı Sâni 313
Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası 41
Osman Nuri 192, 244
Otto 347

P

Pál Nágy 226
Pál Teleki 189, 285
Panslavizm 104
Paula 120
Paykerit Alaboş 197
Peşte Günleri 61, 118, 119, 126, 130, 131, 161, 163, 168, 169, 206, 207, 370
Pesti Hirlap 25, 104
Pesti Napló 147
Petöfi 244
Peyam-ı Sabah 136
Pichter Journal 219, 288
Pilmos Nekahathanesi 261
Polde Bueti 252
Pongrasut 261
Por Fiojentt 346
Prens Sabahattin 45

R

Rakoczi İhtilali 348
Rakozci Joszef 23
Rasim 45, 63, 192
Rauf Ahmet 45
Razi Bey 95, 183, 277
Recaizade Mahmut Ekrem 32, 49, 59, 63, 74
Refet Bey 38, 194
Refik Nevzat 45
Reşat Fuat Bey 286
Reşat Hikmet 44, 45
Resimli Gazete 30, 33, 47, 48, 50, 51, 61, 68, 80, 81, 88, 208, 234, 235, 236, 371, 378, 383
Reşit Efendi 350
Reşit Paşa 34, 350, 351
Reşit Sadi 44, 45
Revü Oryantal 108
Rezső Havas 147
Richard Fricsay 120
Rıfkı Bey 105
Rıza Paşa 103
Rıza Tevfik 103, 162, 163, 165, 166, 167, 365

S

Sabah 67, 97, 98, 126, 130, 136, 188, 189, 191, 279, 289, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 383, 384, 385
Sabiha 181, 194, 384
Sadettin Paşa 75
Sadık 41, 146, 192, 240, 385
Sadullah Arif 192
safa 164, 350
Saffet Sezin 193, 195
Safvet Bey 103
Safvet Örfi 69
Sahte Derviş 350, 355
Saint Etienne 314, 327
Saint Georgen 350
Saint İstvan 314, 343, 344
Sait Halim Paşa 207, 286
Şakir Nimet 257
Salib-i Ahmer 257, 269, 272, 273, 277, 279, 377, 378, 379
Salih Mazhar 192
Sami 29, 59, 74, 318, 336
Samih Rıfat Bey 46
Sami Paşazade Sezai 59
Sandor Wekerle 148
Şark İktisat Cemiyeti 285
Şark Ticaret Akademisi 108
Şarlken 348
Sárvár Husar Karoli 114
Satı Bey 223
Satvet Lütfi 41
Şehsuvarzade Hacı Bey 41
Selahattin 44, 45, 53, 174
Selahattin Bey 53

Selâmet-i Osmaniye Fırkası 41
Selim-i Sâni 312
Semere Mikloş 119
Semih Rüstem Bey 200
Senai Bey 40
Şerif 53, 124, 146, 147, 148, 192, 228, 263, 374, 375, 384, 385, 387
Sermet Paşa 46
Servet-i Fünun 64
Setrak 45
Şevket 292, 307
Seyci 197, 198
Seyfettin İsmail 192
Sezaî Bey 135
Sezaizade 60
Sezaizade Abdulhakim 60
Sezaizade Abdülhakim 60
Sezaizade Ahmet Hikmet 60
Shakespeare 310
Sigismund 21, 316, 329
Şinasî 310
Şinasi Özdenoğlu 244
Sitler 231, 306
Sırat-ı Müstakim mecmuası 381, 386
Sıtkı Bey 53, 197
Slav 116, 220, 318, 323, 330, 331, 355
Stefan 120
Şükrü Bey 35, 131
Şükrü Esmer 181
Süleyman 23, 48, 49, 50, 52, 60, 63, 155, 164, 166, 167, 168, 169, 242, 273, 304, 308, 310, 312, 313, 343, 351, 378, 382, 385, 386
Süleyman-ı Sâni 313
Süleyman Nazif 48, 49, 50, 52, 60, 63, 385
Süleyman Numan Paşa 273
Süleyman Şah 304, 308
Sulh ve Selâmet Fırkası 41
Sultan Beşinci Mehmet Caddesi 132, 297
Sultan Mehmet Caddesi 133, 384
Sylvester 314, 327, 345, 347
Szent Géllert Hastanesi 261
Szent István Hastanesi 261

T

Tahir Bey 35, 103
Tahsil-i Sanayi Cemiyeti 189
Talat Bey 206, 269
Tanin 119, 152, 257, 258, 286, 287, 383, 385, 386
Tasvir-i Efkâr 70, 104, 105, 114, 115, 121, 134, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 162, 191, 198, 199, 206, 251, 252, 253, 258, 259, 268, 269, 270, 273, 276, 278, 288, 290, 372, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 384, 386
Tevfik A. Tanyolaç 244
Tevfik Fikret 39, 59, 63, 174
Tevfik Salim Bey 47
Tevhid-i Efkâr 21, 29, 215, 220, 223, 229, 230, 245, 260, 312, 316, 317, 322, 326, 373, 379, 386
Tibor Halasi Kun 237
Tiefland 256
Timurlenk 307
Tisan 114
Törökök 253, 254, 387
Turan dergisi 104, 105
Turanî 82, 87, 123, 125, 223, 231, 251, 280, 295, 306, 318, 321, 328, 330, 331, 342
Turanî Dalok 97
Türbek 166, 168
Turfan 231, 306
Turgay Anar 17, 30, 47, 50, 61, 87, 88, 174, 371
Türk Bilgi Derneği 16
Türk Derneği 16, 36, 37, 66, 67, 68, 80, 84, 101, 102, 103, 107, 108, 109, 110, 311, 364, 367, 373, 386
Türk Derneği dergisi 79
Türk Derneği Dergisi 80, 101
Türk-Macar Dostluk Cemiyeti 105, 148
Türk Macar Dostluk Yurdu 98
Türk Muhipleri Cemiyeti 98
Türk Ocağı Cemiyeti 101

Türk Ocakları 16, 37, 38, 368, 371, 378
Türk Sözü 101
Türk Yurdu 16, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 48, 49, 51, 53, 55, 60, 64, 67, 70, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 97, 98, 99, 101, 128, 132, 135, 136, 143, 148, 163, 229, 306, 311, 342, 355, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 382, 384, 386, 387
Turoczy 222, 315, 328

U

Ümit Yaşar Oğuzcan 244
Ural-Altay 216, 223, 225, 228, 229, 233, 306, 308, 315, 317, 328

V

Vahdettin Efendi 151, 257, 258
Vambéry 100, 104, 229, 233, 275, 296, 317, 318, 349, 350, 352, 353, 355, 387
Vasil Vasiliyeviç Vodovozof 103
Vasiyoni 148
Vecdet Erkun 244
Veled Çelebi 70, 103, 386
Vigszinhaz 128, 297
Viktor Dubulmar 129
Viladimir Gordolofski 103
Vilhelm Thomsen 100
Vilmos Pröhle 236

W

Wagner 89, 160
Wenceslaus 347
Wilhelm Radloff 100

Y

Yadrintsev 100, 306
Yahya Sezai Efendi 29, 83
Yavuz 60, 205, 292, 307, 355, 371, 387
Yeni Mecmua 101
Yusuf Akçura 37, 99, 100, 103, 371
Yusuf Halaçoğlu 100, 371
Yusuf İzzettin Efendi 5, 103, 151
Yusuf Razi 95, 133, 174, 183, 186, 206, 220, 221, 262
Yusuf Refik 192
Yusuf Şerif 32, 83
Yusuf Sertel 194
Yusuf Süreyya 192
Yusuf Ziya 45, 192

Z

Zekeriya Sertel 181, 194, 371
Zepleni Arpad 97
Zigetvar Kalesi 166, 243
Zinefrir Louıs 120
Ziya 33, 45, 53, 59, 60, 63, 64, 65, 69, 73, 74, 86, 101, 158, 174, 192, 310
Ziyaettin Efendi 151
Ziya Gökalp 60, 64, 86, 101
Zoltan Gombocz 236
Zsuzsa Kakuk 237